

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "ความสำคัญทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา" นี้ ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจและปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ตามแนวทางที่ผู้เขียนต้องการและตามความถูกต้อง และน่าเชื่อถือใจของหลักการวิจัยที่ดี สำหรับเกณฑ์การตรวจคะแนนก็ยึดหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ อย่างเคร่งครัดและใช้สถิติวิเคราะห์ตามความเหมาะสม ตลอดจนใช้เครื่องคอมพิวเตอร์คำนวณเพื่อให้ได้ผลวิจัยที่มีความถูกต้องและเชื่อถือได้

ดังนั้น บทนี้จึงจะเป็นบทที่ช่วยการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่าง ๆ และเป็นบทสุดท้ายของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ด้วย ผู้เขียนจึงหวังไว้ว่า ผลการวิจัยต่าง ๆ หรือการอภิปรายผลการวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนข้อเสนอแนะของผู้เขียนคงจะยังประโยชน์ต่อส่วนรวมแก่แวดวงวิชาการทางรัฐศาสตร์ जनหน่วยงานหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องได้ไม่มากนักน้อย ดังจะปรากฏรายละเอียดทั้งมวลของสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ตามความเป็นจริงจากการวิจัยในครั้งนี้ต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ต้องการตรวจสอบว่า ความสำคัญทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และมีผลต่อการพัฒนาทางการเมืองของไทยอย่างไร จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มผลประโยชน์ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

๒. ท้องการหาข้อมูลสนับสนุน สมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะของความสำนึกทาง
การเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ว่า "ผู้ที่มีความสำนึกทางการเมืองสูงยอมจะ
เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง" "

๓. เป็นการสำรวจเบื้องต้น (Exploratory Research) เพื่อให้ได้ข้อมูล
หรือข้อสนับสนุนที่มีน้ำหนักมากพอเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วม
ทางการเมือง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวพันกันกับการพัฒนาทางการเมืองของประเทศและรูปแบบการ
ปกครองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองเพื่อจะได้เป็นแนวทางซึ่งจะได้ทำการวิจัยที่ลึก
ลงไปกว่านี้

ตัวแปรที่ศึกษา

๑. อายุ ได้แก่ อายุตั้งแต่ ๒๐-๓๕ ปี จัดเป็นอายุต่ำหรือผู้มีอายุน้อย อายุ
ตั้งแต่ ๓๖ ปีขึ้นไป - ๕๕ ปี จัดเป็นอายุระหว่างปานกลางและอายุ ๕๖ ปีขึ้นไป จัดเป็น
ผู้สูงอายุ

๒. ระดับการศึกษา ได้แก่ ระดับการศึกษาไม่จบ ป.๔-จบ ป.๗ ถือได้ว่าเป็น
การศึกษาระดับต่ำ ส่วนระดับการศึกษาจบ ม.ศ.๑-อนุปริญญา ถือได้ว่าเป็นการศึกษาระดับ
ปานกลางและจบปริญญาตรีขึ้นไป ถือได้ว่าเป็นการศึกษาระดับสูง

๓. รายได้ ได้แก่ รายได้ที่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ บาท ถือได้ว่าเป็นรายไต่ระดับต่ำ
รายได้ตั้งแต่ ๒,๐๐๑-๔,๐๐๐ บาท ถือได้เป็นรายไต่ปานกลาง และรายได้ตั้งแต่ ๔,๐๐๑
บาท ขึ้นเป็นถือได้เป็นรายไต่ระดับสูง

๔. เพศ ได้แก่ เพศชายและเพศหญิง

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่ม
ผลประโยชน์ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง จำนวน ๓๐๐ คน กังปรากฏรายละเอียด
ในบทที่ ๒ ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ขอให้พลิกย้อนไปดูประกอบ

วิธีดำเนินการวิจัย

นำแบบสอบถามที่ประกอบด้วยการทดสอบความรู้ทางการเมือง การวัดความสนใจทางการเมือง ทักษะคติทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำข้อมูลมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสถิติคือไปด้วยวิธีการจักระเท่ากับข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ (Electronic Data Processing หรือ EDP)

การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป แยกตามตัวแปรอิสระโดยวิธีร้อยละ
๒. วิเคราะห์ความแตกต่างของกลุ่มประชากรตัวอย่างซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง ในเรื่องต่อไปนี้
 - ก. ความสำนึกทางการเมือง วัดได้จาก
 ๑. ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง
 ๒. ความสนใจทางการเมือง
 ๓. ทักษะคติทางการเมือง
 - ข. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
 ๓. วิเคราะห์ความสำนึกทางการเมือง
 ๔. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความสำนึกทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

สมมติฐาน

ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานจากการศึกษาและค้นคว้าทางค่านทฤษฎี และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพอจะใช้เป็นแนวทางในการวิจัยได้ ๒ ประการ คือ สมมติฐานสำคัญและสมมติฐานย่อย

ในคานสมมติฐานสำคัญนั้น ผู้เขียนต้องการพิสูจน์ว่า "ผู้ที่มีความสำนึกทาง การเมืองสูงย่อมจะเขมีส่วนรวมทางการเมืองสูงด้วย"

สำหรับสมมติฐานย่อยนั้นเป็นผลต่อเนื่องจากสมมติฐานสำคัญประกอบกับภูมิหลัง และสภาพการณ์ทางการเมืองของพื้นที่ที่จะทำการวิจัยด้วยการพิจารณาตัวแปรซึ่งสามารถ จะนำมาใช้ประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ได้ เช่น อายุ ระดับการศึกษา รายได้และเพศ เป็นต้น นำมาตั้งสมมติฐานย่อยไว้ดังนี้

๑. ผู้ที่มีอายุน้อยมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากกว่าผู้สูงอายุ
๒. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับ การศึกษาต่ำ
๓. ผู้ที่มีระดับรายได้สูงมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับ รายได้ต่ำ
๔. เพศชายมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง
๕. ผู้ที่มีอายุน้อยมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าผู้สูงอายุ
๖. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ
๗. ผู้ที่มีระดับรายได้สูงมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับรายได้ต่ำ
๘. เพศชายมีความสนใจทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง
๙. ผู้ที่มีอายุน้อยมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบ ประชาธิปไตยมากกว่าผู้สูงอายุ
๑๐. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครอง แบบประชาธิปไตยมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ
๑๑. ผู้ที่มีระดับรายได้สูงมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบ ประชาธิปไตยมากกว่าผู้ที่มีระดับรายได้ต่ำ
๑๒. เพศชายมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย มากกว่าเพศหญิง

- ๑๓. ผู้ที่มีอายุน้อยเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้สูงอายุ
- ๑๔. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับ

การศึกษาต่ำ

- ๑๕. ผู้ที่มีระดับรายได้สูงเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับรายได้ต่ำ
- ๑๖. เพศชายเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง
- ๑๗. ผู้ที่มีอายุน้อยมีความสำนึกทางการเมืองมากกว่าผู้สูงอายุ
- ๑๘. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีความสำนึกทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับ

การศึกษาต่ำ

- ๑๙. ผู้ที่มีระดับรายได้สูงมีความสำนึกทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีระดับรายได้ต่ำ
- ๒๐. เพศชายมีความสำนึกทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง
- ๒๑. ความสำนึกทางการเมืองมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการเข้ามีส่วนร่วม

ทางการเมือง

สรุปผลการวิจัย

สมมติฐานสำคัญ ผู้ที่มีความสำนึกทางการเมืองสูงย่อมจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูง

สมมติฐานย่อย

- ๑. ผู้ที่มีอายุน้อยมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้สูงอายุ
- ๒. ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับสูงน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ
- ๓. ผู้ที่มีรายได้ระดับสูงมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับสูงน้อยกว่าผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำ
- ๔. เพศชายมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง
- ๕. ผู้ที่มีอายุน้อยมีความสนใจทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้สูงอายุ

๖. ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมีความสนใจทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ

๗. ผู้ที่มีรายได้ระดับสูงมีความสนใจทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำ

๘. เพศชายมีความสนใจทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง

๙. ผู้ที่มีอายุน้อยมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย (แง่ที่ดี) มากกว่าผู้ที่สูงอายุ

๑๐. ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย (แง่ที่ดี) น้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ

๑๑. ผู้ที่มีรายได้ระดับสูงมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย (แง่ที่ดี) น้อยกว่าผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำ

๑๒. เพศชายมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย (แง่ที่ดี) มากกว่าเพศหญิง

๑๓. ผู้ที่มีอายุน้อยเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้ที่สูงอายุ

๑๔. ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ

๑๕. ผู้ที่มีรายได้ระดับสูงเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงน้อยกว่าผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำ

๑๖. เพศชายเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง

๑๗. ผู้ที่มีอายุน้อยมีความสำนึกทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้ที่สูงอายุ

๑๘. ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมีความสำนึกทางการเมืองในระดับสูงน้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ

๑๙. ผู้ที่มีรายได้ระดับสูงมีความสำนึกทางการเมืองในระดับสูงน้อยกว่าผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำ

๒๐. เพศชายมีความสำคัญทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง
๒๑. ความสำคัญทางการเมืองมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัย ผู้เขียนจะใช้วิธีการเป็นแบบพรรณนาความอาศัยแนวทางจากแนวความคิดและทฤษฎีที่ลอกจกนสภาวะการณ์ที่เป็นจริงภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง ประกอบการให้เหตุผลต่อผลการวิจัยที่สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับสมมติฐาน และข้อสังเกตจากผลการวิจัยเป็นเรื่อง ๆ ไป โดยจัดลำดับการอภิปรายแบบเป็นหมวดหมู่รวมผลการวิจัยที่ได้ในทำนองเดียวกัน และเป็นกลุ่มตัวแปรอิสระเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน คั่งรายละเอียดยกต่อไปนี้

๑. อายุกับความรูความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทิศนคติทางการเมือง ความสำคัญทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

จากผลการวิจัยครั้งนี้ซึ่งพบว่า กลุ่มผู้ที่มีอายุน้อยเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทิศนคติทางการเมือง ความสำคัญทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุ สามารถนำเหตุผลในทางวิชาการมาสนับสนุนในการอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ในสังคมไทยเฉพาะสังคมชนบทซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองการปกครองประเทศนั้น ประชาชนมักไม่ใคร่สนใจกับการเมืองนักด้วยความเชื่อเก่า ๆ ที่ว่า "การเมืองเป็นเรื่องของเป็องบน" หรือ "เป็นเรื่องของทางราชการ" หรือ "เป็นเรื่องของเจ้านาย" เพราะคนไทยมีความผูกพันมาจากระบบศักดินาถือว่าคนที่ทำหน้าที่สำคัญทางราชการหรือในทาง

การเมืองเป็นผลมาจากมโนวาทสนาหนัก^๑ จึงมักยอมรับอำนาจที่มาจากเบื้องบนโดยปริยาย เฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยในสังคมชนบทนั้นกล่าวการเปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว^๒ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในชีวิตหรือผ่านโลกมามากกว่า คว้ยเหตุผลที่ว่าบุคคลประเภทนี้มีชีวิตอยู่อีกก็ไม่เนิ่นนานนักจึงต้องรีบทำมาหากินเพื่อสะสมทรัพย์ไว้ให้บุตรหลานต่อไป หากจะต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องของการเมืองเสียเอง คงจะทำให้ไม่มีเวลาทำมาหากินประการหนึ่ง^๓ อีกประการหนึ่งจากความเชื่อเดิมที่มีความเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของเบื้องบนจึงยอมรับอำนาจที่มาจากเบื้องบนโดยปริยาย เพราะถือว่าอำนาจหรือคำสั่งที่มาจากเบื้องบนสามารถให้คุณและโทษแก่ตนเองได้ตลอดเวลา อย่างสุภาษิตที่ว่า "อย่าปองร้ายคอท้าว" หรือ "อย่าซัดแข้งผู้ใหญ่"^๔

^๑ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง,"
วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕.

^๒ เมธา สุขบรรทัด, "ชนบทปัจจัยแห่งพัฒนาการทางการเมือง," เทศบาลกับการพัฒนา, ชูศักดิ์ เทียงตรง รวบรวม, หน้า ๘๑-๘๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เจือ สตะเวทิน, สุภาษิตไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๕๑, ๕๔.

นอกจากข้อมูลข้างต้นแล้ว ผลงานวิจัยของ เสรีน ปุณณะหิตานนท์ และ แน่งน้อย นະมาทร^๑ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ก็สามารถยกมากล่าวอ้างสนับสนุนได้อีกเป็นอย่างดี คือ จากผลการวิจัยที่ค้นพบว่า คนในวัยหนุ่มสาวจะมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทักษะคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตยในระดับสูงกว่าผู้สูงอายุประมาณ ๑ ใน ๔ จากการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและพฤติกรรมในการเลือกตั้งของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

จากผลงานวิจัยของ ปรีชา ทรงมณี^๒ อีกผู้หนึ่งเช่นกันที่ค้นพบในทำนองเกี่ยวกับ ผลงานวิจัยข้างต้นของเสรีน และแน่งน้อย คือ พบว่า ครูประถมศึกษาที่มีอายุน้อยมีทัศนคติทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง เป็นต้น ในแนวทางที่ส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตยมากกว่าครูประถมศึกษาที่มีอายุมาก

นอกจากนี้จากผลงานวิจัยของ ทิงสเทน (Tingsten) ซึ่งวิจัยไว้ในปี ค.ศ. ๑๙๗๗) ลิปเซต (Lipset) ทำการวิจัยไว้ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ และ เวอร์บากับนีย์ (Verba & Nie) ที่วิจัยไว้ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ เป็นต้น^๓ ก็พบว่า คนในวัยหนุ่มสาวเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าคนที่สูงอายุ

^๑ เสรีน ปุณณะหิตานนท์ และ แน่งน้อย นະมาทร, การวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและพฤติกรรมในการเลือกตั้ง, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

^๒ ปรีชา ทรงมณี, "ทัศนคติของครูประถมศึกษาที่มีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีครูประถมศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์) แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑).

^๓ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, pp. 114 - 116.

ผลงานวิจัยครั้งนี้ได้พบว่ามีปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยในการอธิบายการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลได้เป็นอย่างดี คือ ปัจจัยพื้นฐานทางค่านิยมแรงจูงใจทางการเมือง (motives) ที่มีความสัมพันธ์ในเรื่องแง่ของมิติแห่งเวลาและอุปนิสัยก็คือ บุคคลที่เคยเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในอดีตย่อมมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอีกต่อไป ทั้งในปัจจุบันและอนาคต กล่าวคือ บุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองดีพอสมควร และมีความสนใจทางการเมืองอยู่แล้วก็จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่เสมอด้วย เพราะการเมืองจะกลายมาเป็นนิสัยอย่างหนึ่งของเขาคงเช่นที่นักวิชาการโดยทั่วไปทางรัฐศาสตร์ พบว่าบุคคลที่เคยไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทุกครั้งทีมาหน้ามักจะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งครั้งต่อไปด้วย^๑ หรือสามารถจะอธิบายได้ว่า ความสนใจทางการเมืองกับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องและมีความสัมพันธ์กัน (ดังปรากฏรายละเอียดในบทที่ ๓ ขอได้โปรดย้อนไปดูประกอบ) ดังนั้นผลการศึกษาโดยทั่วไปจึงมักจะพบว่า เมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองอยู่ในระดับสูงแล้ว ย่อมจะทำให้ความสนใจทางการเมืองสูงตามไปด้วย^๒ และมีทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองประชาธิปไตยและ

^๑ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, pp. 114 - 116.

^๒ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

ความสำนึกทางการเมืองในระดับสูงที่ก่อให้เกิดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง
อีกด้วย

ดังนั้น การค้นพบของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวอ้างนี้แม้จะเป็นเวลาเนิ่นนาน
หลายปีแล้วก็ตามก่อนหน้าผู้เขียน แต่การค้นพบดังกล่าวก็ยังคงเป็นความจริงอยู่ของอิทธิพล
ทางอายุของผู้ที่มีอายุน้อยยังคงมีความสำคัญและเหนือกว่าผู้สูงอายุ ในด้านความรู้ความเข้าใจ
ทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทักษะทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง
และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งผลงานวิจัยของผู้เขียนก็มีความสอดคล้องกับ
ผลงานวิจัยเหล่านี้ สมมติฐานที่ ๑, ๕, ๘, ๑๓, ๑๗ ซึ่งตั้งขึ้นจึงสามารถที่จะยอมรับได้ว่า
สอดคล้องกับความเป็นจริงและผลงานวิจัยก่อนหน้าที่สามารถนำมาสนับสนุนได้

นักวิชาการที่มีผลงานวิจัยที่ค้นพบพอจะนำมาสนับสนุนในเรื่องนี้ได้แก่ เสรีน
ปุตตะหิตานนท์ และ แนงน้อย นະมาต, การวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและความรู้ความเข้าใจ
ทางการเมืองและพฤติกรรมในการเลือกตั้ง, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๐; ชลอ ไบเจริญ, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท",
หน้า ๑๑๕-๑๓๑; วิจารณ์ ปราโมช ณ อยุธยา, "การศึกษาเรื่องทัศนคติทางการเมือง
ความรู้ความเข้าใจ และความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสภาผู้แทน
ราษฎร ในเขตกรุงเทพมหานคร วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๑-๑๒๕
และสุชาติ ราษฎร์คุนคี, "ภาพพจน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของนักเรียนไทย :
ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนประถมและมัธยมในเขตกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๙๔-๑๐๐.

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางด้านสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง
ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงก็มีผลกระทบต่อผลงานวิจัยครั้งนี้ไม่น้อย จึงทำให้ปรากฏ
ผลการวิจัยดังกล่าวที่กลุ่มผู้น้อยเป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทาง
การเมือง ทักษะทางการเมือง ความสำนึกทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
ในระดับสูงมากกว่ากลุ่มผู้สูงอายุ จึงจะขอนำมากล่าวประกอบเพื่อให้เห็นการอภิปรายผลการวิจัย
มีน้ำหนักมากขึ้น

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ปัจจัยทางด้านสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจสังคม
และการเมืองภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงที่มีผลกระทบอยู่บ้างให้เกิดผลการวิจัยดังที่
ปรากฏ อาจเนื่องมาจาก ประสพการณ์ทางการเมืองของท้องถิ่นเขตเทศบาลตำบลโนนสูง
ได้สอนให้กลุ่มบุคคลที่มีอายุน้อยนี้เริ่มมีความตื่นตัวมากขึ้น เพราะจากโอกาสที่ใกล้จะแน
เสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลไปแล้วไม่กี่สมัย (ก่อนหน้าผลการเลือกตั้งสมาชิกสภา
เทศบาล เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๗) การบริหารงานเทศบาลก็ยังคงตกแก่ทายาททาง
การเมืองของกลุ่มขุนเกษมสิมารักษ์ คือ พ.อ.อ.จรรยา บุญพันธ์ และการบริหารงานเทศบาล
ก็ยังคงไม่เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นขึ้นมาเลย ยังเป็นการแสวงหาประโยชน์ภายในกลุ่มและ
พรรคพวกของตนอยู่ จึงทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและอยากเปลี่ยนผู้บริหารงานเทศบาลใหม่
โดยมาสร้างคามหวังใหม่กับกลุ่มพัฒนาโนนสูง ซึ่งก้าวขึ้นมาท้าทายอำนาจกลุ่มอำนาจ
การเมืองเดิมของ พ.อ.อ.จรรยา บุญพันธ์ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งอาจเนื่องมาจาก
บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง กลุ่มต่าง ๆ ซึ่งทำการ
ปลุกเร้าและให้การเรี่ยไรทางการเมืองมากขึ้น ดังกล่าวรายละเอียดไว้ในบทที่ ๑ แล้ว
อีกประการหนึ่งอาจเนื่องมาจากบทบาทของข้าราชการในการรณรงค์การเลือกตั้งทั้งในช่วง
ก่อนมีการเลือกตั้งระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับจังหวัด เทศบาล และระดับชาติก็อาจเป็นได้
อีกเหตุผลหนึ่ง ตลอดจนช่วยอำนวยความสะดวกทางอ้อมแก่การเลือกตั้ง เช่น แนะนำวิธีการ
ลงคะแนนเสียง ไขข้อข้องใจหรือออกเสียงเลือกตั้ง การสาธิตในรูปของละคร เพลงพื้นบ้าน
รายการบันเทิงอื่น ๆ เช่น ลิเก ภาพยนตร์ เป็นต้น ย่อมช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ

ทางการเมืองมากยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่ง อาจเป็นอิทธิพลจากการศึกษาที่ได้รับเพิ่มมากขึ้น จากสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ประชาชนภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงที่เป็นกลุ่มบุคคล ซึ่งมีอายุน้อย ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่ในระดับการศึกษาจบประถมศึกษาปีที่ ๔ ส่วนมากเป็น อย่างต่ำ และอีกประการสุดท้ายก็คือ อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มบุคคลผู้สูงอายุซึ่งได้ ใน ประสบการณ์ทางการเมืองภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง และระดับชาติมากอาจเกิด ความเบื่อหน่าย เพราะไม่มีอะไรดีขึ้นมาเลยทั้งภายในท้องถิ่นและของตน และระดับชาติเอง แม้จะเลือกตั้งสักกี่ครั้งก็ตาม จึงอาจทำให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่เคยมีมา เริ่ม เลื่อมหรือเสื่อมสิ้น เพราะไม่ให้ความสนใจต่ออย่างใดเลย จึงเอาเวลาไปทำมาหากินเพื่อ เพิ่มพูนความสุขหรือสะสมทรัพย์ไว้ให้ลูกหลานที่อยู่ข้างหลังต่อไป จะให้ความสนใจหรือเข้า ร่วมมือก็แต่เฉพาะที่มีประโยชน์ต่อตนเองเท่านั้น ก็เป็นได้ ดังที่ผู้เขียนเมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง รองปลัดเทศบาล ณ เทศบาลตำบลโนนสูงแห่งนี้ ได้เคยร่วมรับผิดชอบโครงการเคาะ ประตูบ้านเพื่อรณรงค์ให้ประชาชนภายในเขตมีความสำนึกทางการเมืองให้มากเพื่อเป้าหมาย ในการมาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งให้มากที่สุด ตามนโยบายของกรมการปกครองและกระทรวง มหาดไทย เคยถูกบุคคลในวัยสูงอายุถามถึงผลตอบแทนของการมาใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ในรูปของสิ่งของหรือเงินทองมาแล้ว ทั้งนี้เมื่อก้าวเข้าประตูบ้านและเคยถูกแสดงกริยาอาการ ซึ่งไม่สนใจต่อการเมืองจากบุคคลในวัยนี้เช่นกัน ด้วยความคิดที่เขามีอยู่เดิมว่า ไม่มีประโยชน์ ต่อเขาเลย ผู้ใดจะมาเป็นผู้บริหารระดับไหนก็ตามไม่ช่วยให้อายุยืนหรือความเป็นอยู่ของเขาดีขึ้นเลย เสียเวลาทำมาหากิน เพราะเคยให้ความสนใจการเมืองจนรู้จอตลอดและเสียเวลามาก ก่อนแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีเหตุผลสนับสนุนข้างต้นในผลการวิจัยครั้งนี้ แทขอ สันนิษฐานในเรื่องจำนวนของกลุ่มผู้สูงอายุจากการวิจัยครั้งนี้ที่ไม่น้อยเกินไป ดังกล่าว รายละเอียดไว้แล้วในบทที่ ๗ ของการวิเคราะห์ในด้านตัวแปรอิสระ อายุนี้ ก็นับว่าเป็น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน จนผู้เขียนเองไม่อาจที่จะรับได้ว่า ผลการวิจัยนี้ จะเป็นข้อพิสูจน์ยืนยันและนำไปอ้างอิงได้อย่างจริงจัง นอกจากจะเป็นเพียงแค่มูลนิธิที่ได้ จากการวิจัยเพื่อสำรวจเบื้องต้นเท่านั้นเอง

๒. ระดับการศึกษากับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง
ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ทำนองเกี่ยวกับการอภิปรายผลการวิจัยทางค่านิยมอันเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวนี้
 ที่กล่าวมาแล้ว จึงขอนำเหตุผลในทางวิชาการมาสนับสนุนการอภิปรายผลการวิจัยของ
 คิวแปร์อิสระทางค่านิยมระดับการศึกษาที่พบว่ากลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำ เป็นกลุ่มที่มีความรู้
 ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึก
 ทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่า กลุ่มผู้ที่มีการศึกษา
 ระดับสูง ทั้งนี้

เรื่องของการเมืองเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อคนทุกคนในสังคม ผู้ที่มีความรู้
 ความเข้าใจทางการเมืองใดก็ควรเป็นผู้ที่สนใจศึกษาหรือมีการศึกษาคือดังเช่นที่นักวิชาการ
 หลายท่าน^๑ พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาก็จะมีความรู้ทางการเมืองเป็นอย่างดีตลอดจนมีความ
 เข้าใจว่าการเมืองและการปกครองนั้นจะส่งผลกระทบต่อตนเองและบุคคลอื่น ๆ ทุกคน
 ควยความตระหนักถึงอิทธิพลทางการเมือง บุคคลดังกล่าวนี้จะต้องมีความกระตือรือร้น
 สนใจและพยายามเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมาก อีกทั้งยังมีความรู้สึกเชื่อมั่นว่าตนเอง
 สามารถมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือมีความเชื่อมั่นในการเข้ามีส่วนร่วม
 ทางการเมืองจะบังเกิดผลอันดี^๒

^๑ Lester W. Milbrath, Political Participation : Why Do People Get Involved in Politics, p. 57; Angus Campbell, et. al., The Voter Decides (Evanston : Low Peterson, 1954), p. 197 - 194; Gabriel A. Almond (ed.) Comparative Politics : A World View (Boston : Little Brown and Company, 1974), p. 66 - 87.

^๒ Almond and Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations, pp. 379 - 381.

ในสังคมไทยเช่นกันมักชอบยกย่องผู้ที่มีความรู้สูงซึ่งเชื่อกันว่าจะเขามารับหน้าที่ หรือมีบทบาทในทางการเมืองใดคือ ดังสมาชิกไทยที่เรามักจะได้ยินได้ฟังกันอยู่เสมอ เช่น "มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใดคงไม่แคลน" หรือ "มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่ปลดปลงคงใดคือ" หรือ "ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ เจ้าจงอุทิศส่ำทำสมาเสมอ" หรือ "รู้อะไรไม่สู้วิชา วิชาความรู้รอดเป็นยอดคือ" ^๑ เป็นต้น

ดังนั้นผู้ที่มีการศึกษาคือในสังคมไทยจึงมักจะมีความรู้ทางการเมืองที่ช่วยกัน เช่น การวิจัยของ ชลอ ไบเจอร์นีย์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ^๒ พบว่าระดับการศึกษามีส่วนสัมพันธ์ อยู่บ้างกับความรู้อุบายทางการเมืองในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องหน้าที่ของสมาชิก สถานทูตและฐานะพระมหากษัตริย์กล่าวคือเมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้นความรู้อุบายทางการเมืองของผู้นำเยาวชนในเรื่องดังกล่าวนี้จะยิ่งมีมากขึ้นตามระดับการศึกษาที่ได้รับ

งานวิจัยของอัลมอนต์ในหนังสือที่มีชื่อในทางรัฐศาสตร์เล่มหนึ่ง คือ The Civic Culture ก็ได้กล่าวถึงผลกระทบของการศึกษาต่อพฤติกรรมทางการเมืองไว้ว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีความคิดเห็นในเรื่องทางการเมืองกว้าง เหตุนี้การศึกษาจึงเป็นตัวกำหนด เกี่ยวกับความรู้ทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง ตลอดจนความพยายามมีอิทธิพลทางการเมืองอีกด้วย ^๓

^๑ เจื้อ สตะเวทิน, สุภษัติกไทย, หน้า ๖๐.

^๒ ชลอ ไบเจอร์นีย์, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท," หน้า ๑๗๘-๑๘๑.

^๓ Almond and Verba, The Civic Culture, pp. 98 - 102.

นอกจากนี้อัลมอนต์และเวอร์บา ยังแสดงให้เห็นว่าการศึกษามีผลอย่างมากต่อความสนใจทางการเมืองมากกว่าค่านิยมและเศรษฐกิจโดยเฉพาะในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ พบว่าผู้ที่มีการศึกษามักจะสนใจติดตามข่าวคราวทางการเมืองและสนใจต่อการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมากกว่าผู้ที่ไม่ค่อยมีการศึกษา เพราะผู้ที่มีการศึกษาสูงขึ้นจะมีปริมาณความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากขึ้น^๑

ควายเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างมากในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลทั้งทางานชาวสารทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองของบุคคล ซึ่งก่อประโยชน์ต่อระบบประชาธิปไตยอีกด้วย^๒

อัลมอนต์และเพาเวลล์ เองก็กล่าวถึงอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อทัศนคติทางการเมืองไว้ว่า ทัศนคติทางการเมืองมีส่วนสัมพันธ์กับการยอมรับมรดกเดิมทางการเมือง การยอมรับมรดกเดิมทางการเมืองนี้เองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการศึกษา เพราะโดยความหมายแล้ว การยอมรับมรดกเดิมทางการเมืองนี้หมายถึงกระบวนการนำมาซึ่งทัศนคติทางการเมืองแก่บุคคล^๓ ดังนั้น จึงเป็นกระบวนการที่ สุจิต บุญบงการ เห็นว่าทำให้บุคคลมีทัศนคติหรือความรู้สึกต่อระบบการเมือง และตอบพาทที่ตนมีต่อระบบการเมืองนั้น ๆ เหตุนี้การยอมรับมรดกเดิมทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือ

^๑ Almond and Verba, The Civic Culture, pp. 98 - 102.

^๒ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย," วรรณไวทยาการ : รัฐศาสตร์, ๒๕๑๘, หน้า ๑๐.

^๓ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Comparative Politics : A Development Approach, pp. 64 - 72.

รักษาทัศนคติทางการเมืองหรือวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ เป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนของประเทศมีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศ มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดหรือหนึ่งเดียวต่อการเมือง กระบวนการศึกษาจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนี้^๑ และมีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองหรือวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนมีความเกี่ยวข้องกับการมีจิตใจเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการอีกด้วย

ผลการวิจัยที่ผ่านมาของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์โดยทั่วไปพบว่า บุคคลที่มีการศึกษาสูง มักจะเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นทางการเมืองมาก^๒ เช่น ในสหรัฐอเมริกา ผู้ที่มีการศึกษาสูงนิยมที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมือง ตลอดจนจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการออกเสียงเลือกตั้ง การสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือพรรคการเมือง เป็นต้น^๓ กันมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำ

แม้แต่นักวิชาการในประเทศไทยก็ยังพบเช่นกันว่า ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้นิสิตนักศึกษาหรือประชาชนสนใจทางการเมือง ตลอดจนมักชอบอภิปรายถึงปัญหาการเมือง

^๑ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย,"
วารณไวยาการ : รัฐศาสตร์, ๒๕๑๔, หน้า ๑๐.

^๒ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, p. 122.

^๓ W.O. Key Jr., Public Opinion and America Democracy, pp. 323 - 313.

และพยายามเข้าไปมีอิทธิพลหรือเข้ามีส่วนร่วมในนโยบายหรือการตัดสินใจที่สำคัญมากขึ้น รวมถึงการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ °

ผลการวิจัยของผู้เขียนกลับพบว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่ากลับมีความรู้ ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทักษะทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับสูง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น และสมมติฐานที่ ๒, ๖, ๑๐, ๑๔ ๑๕ ที่ตั้งขึ้น

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ ลักษณะของประชาชนในเขตชนบททั่วไปที่มีระดับการศึกษาไม่สูงนักเป็นเหตุผลเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น งานที่ทำในชนบทนั้นมักเป็นงานประเภทใช้แรงงานมากกว่าใช้ความรู้^๒ ซึ่งเหตุผลนี้ก็นำมาอธิบายกับกลุ่มประชากรตัวอย่างของเขตเทศบาลตำบลโนนสูงในการวิจัยครั้งนี้ได้

° Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students, pp. 168 - 170 ; วิจารณ์ ปราโมช ณ อรุชยา, "การศึกษาเรื่องทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจและความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตกรุงเทพมหานคร, วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๘," หน้า ๑๓๕; บุญชาติ พรหมพล, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๘๒, ๑๔๔.

๒ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ, "ปัญหาการย้ายถิ่นเข้าเมืองและวิถีแก้ไข," สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๘ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑) : ๓

ซึ่งแสดงถึงอาชีพส่วนใหญ่ของกลุ่มประชากรตัวอย่างของเขตเทศบาลตำบลโนนสูงไว้ว่าอยู่ในอาชีพค้าขายมากที่สุด รองลงมาได้แก่อาชีพเกษตรกรรม อีกเหตุผลหนึ่งที่น่ามาอธิบายได้ก็คือความสะดวกในการศึกษา ซึ่งถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ระดับการศึกษาของประชาชนในเขตชนบทโดยทั่วไปไประดับการศึกษายังไม่อยู่ในระดับวิทยาลัยไม่มี ตลอดจนความสะดวกในการที่จะไปเวียน เหตุผลเรื่องนี้น่ามาอธิบายได้กับผลการวิจัยที่ปรากฏในครั้งนี้ได้ก็คือ ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงนั้น มีโรงเรียนส่วนมากเป็นโรงเรียนของเทศบาลซึ่งอยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลโนนสูงซึ่งมีอยู่เดิม ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนเทศบาล ๑ (รัฐราษฎร์บำรุง) และโรงเรียนเทศบาล ๒ (รัฐราษฎร์สงเคราะห์) ที่ทำการเปิดสอนถึงแค่ระดับประถมศึกษาปีที่ ๗ ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ภาคบังคับ นับว่าสูงสุดและโรงเรียนที่เปิดสอนได้ถึงระดับการศึกษาดังกล่าวนี้ก็มีเพียงแห่งเดียว คือ ที่โรงเรียนเทศบาล ๒ (รัฐราษฎร์สงเคราะห์) เท่านั้น ส่วนโรงเรียนเทศบาล ๑ (รัฐราษฎร์บำรุง) เปิดสอนแค่เพียงระดับการศึกษาประถมศึกษาปีที่ ๕ ส่วนโรงเรียนประจำอำเภอนั้น คือ โรงเรียนโนนสูง "ศรีธานี" ซึ่งทำการเปิดสอนในปัจจุบันนี้ถึงระดับการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ ๕ แต่ที่ทำการเปิดสอนได้ไม่กี่ปีก่อนหน้าโดยเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนรับช่วงต่อจากโรงเรียนเทศบาลทั้งสอง เช่นเดียวกับโรงเรียนทดลองสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ คือ โรงเรียนโนนสูง

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับผลการวิจัยในครั้งนี้อย่างผู้เขียนที่ปรากฏว่า กลุ่มประชากรตัวอย่างของเขตเทศบาลตำบลโนนสูงที่มีความรู้ทางการเมืองอยู่ในระดับสูงส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาระดับต่ำ นอกจากนี้ปัจจัยทางค่าน

๑ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ, "ปัญหาการย้ายถิ่นเข้าเมืองและวิธีแก้ไข," สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๘ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑) : ๓

สภาพการณ์ทางการเมืองภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง อาจมีส่วนเป็นผลกระทบต่อ
ผลการวิจัยครั้งนี้อยู่บ้างเหมือนกัน จึงปรากฏผลการวิจัยเช่นนี้ จึงจะขอนำมากล่าวประกอบ
เพื่อเพิ่มน้ำหนักให้แกการอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้มากยิ่งขึ้น

ประการแรก อาจเนื่องมาจากประสบการณ์ทางการเมืองของท้องถิ่นเขตเทศบาล
ตำบลโนนสูง หรือการเมืองระดับชาติที่เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ ผู้บริหารงานเทศบาล
หรือผู้บริหารงานระดับชาติจะผลัดเปลี่ยนกันมาสังกัดที่สมัยก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นและ
ประเทศชาติใ้ก้าวหน้าเท่าไรเลย ประชาธิปไตยที่นำมากล่าวอ้างก็ยังมีได้เป็นของปวงชน
หรือประชาชนอย่างแท้จริงยังคงเป็นสิ่งที่นำมากล่าวอ้างของผู้ที่กุมอำนาจทางการเมืองอยู่
เสมอมา กระบวนการเลือกตั้งก็ยังเป็นเพียงกระบวนการที่นำมาใช้บังหน้าเพื่อให้ผู้ที่
กระบวนการดังกล่าวเข้ามาครอบงำแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองมากกว่าเพื่อเป็นตัวแทน
ของประชาชนอย่างแท้จริง จึงอาจเป็นเหตุที่ทำให้กลุ่มผู้มีการศึกษาระดับสูง อาจเกิด
ความเบื่อหน่ายและเริ่มเสื่อมศรัทธากับระบบการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่ไม่ดำเนิน
ไปตามกฎเกณฑ์ของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้มีการศึกษาระดับต่ำ อาจจะมีความรู้ความเข้าใจทาง
การเมืองที่ขึ้น ก็อาจเป็นไ้จากบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาล
ตำบลโนนสูง กลุ่มต่าง ๆ ที่ก้าวขึ้นมาท้าทายอำนาจของกลุ่มผู้บริหารงานเทศบาลที่ถูกขาค
กั้มาหลายสมัย นับตั้งแต่ขุนเกษมสิมารักษ์จนถึงทายาททางการเมืองของเขา คือ พ.อ.อ.
จรรยา บุญพันธ์ เช่น กลุ่มพัฒนาโนนสูง กลุ่มเกษตรกร ลูกจ้าง และกรรมกร และผู้ประกอบ
การค้าขายและธุรกิจจากเขตต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง เช่น เขตบ้านบัว
เขตตลาดใหม่ บ้านโนนหมั่น บ้านเพิ่ม เป็นต้น หรือกลุ่มของ พ.อ.อ.จรรยา เองที่คง
พยายามรักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้ให้นานที่สุดก็ตาม ซึ่งทำการปลุกเร้าและให้
การเรี่ยไรทางการเมืองมากขึ้น (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๑ ประกอบ)

นอกจากบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงแล้ว
ข้าราชการประจำและข้าราชการส่วนท้องถิ่น ก็นับว่ามีบทบาทที่สำคัญอยู่ในมโนยจากการรณรงค์

การเลือกตั้งระดับต่าง ๆ ตามวาระที่มีขึ้น โครงการฝึกอบรมของทางราชการที่จัดให้มีขึ้น เช่น โครงการเกาะประชุมบ้านเพื่อประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โครงการฝึกอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ โครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (พ.พ.ป.) โครงการฝึกอบรมผู้นำทางธุรกิจ สังคม และการเมืองในส่วนภูมิภาค เป็นต้น ในการช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นให้แก่กลุ่มบุคคลที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา

อีกประการหนึ่ง จากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรองปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลโนนสูงแห่งนี้มีข้อสังเกตสำหรับบุคคลที่มีการศึกษาระดับสูงอยู่ประการหนึ่งว่า มักชอบจะตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องของการเมืองแบบประชดเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น จากผลการวิจัยครั้งนี้ในแบบสอบถามข้อที่ ๒ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๑ ที่ถามว่า ท่านเลือกผู้แทนทำไม สำหรับคำตอบที่จะได้รับกลับคืนมาให้ส่วนมากตอบว่า รัฐบาลสั่งให้ไปเลือกก็ไปเลือก หรือคำถามข้อที่ ๓ ในภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓ คือ กลุ่มผลประโยชน์ควรสนใจแต่ประโยชน์ของกลุ่มตนเองเท่านั้น คำตอบที่ได้รับส่วนมาก คือ เห็นด้วย และมีบางรายเขียนเสริมมาอีกว่าหากสนใจประโยชน์ส่วนรวมก็คงบ้าเพราะไม่สามารถทำได้เลย กำลังคือความยุติธรรม

อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานที่กล่าวไว้ในบทที่ ๗ ของการวิเคราะห์ตัวแปรอิสระทางด้านระดับการศึกษาในเรื่องจำนวนน้อยเกินไปของกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับสูง เห็นจะต้องเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงไว้อย่างมากเพราะอาจจะมีส่วนทำให้ผลการวิจัยที่ได้นี้ ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และผลการวิจัยก่อนหน้าผู้เขียนดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น และรายละเอียดของผลงานวิจัยในบทที่ ๒ ก็เป็นได้ ผู้เขียนจึงไม่ขอยอมรับว่า ผลการวิจัยที่ได้นี้เป็นข้อพิสูจน์ยืนยันและนำไปอ้างอิงหรือโต้แย้งผลงานวิจัยก่อนหน้าและหลักความเป็นจริงได้ นอกจากเป็นแค่เพียงข้อมูลอีกลักษณะหรือแง่มุมหนึ่งที่ได้จากการวิจัยเพื่อสำรวจเบื้องต้นเท่านั้นเองเป็นสำคัญ

๓. ระดับรายได้กับความรูความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง
ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

เช่นเดียวกันกับการอภิปรายผลการวิจัยของตัวแปรอิสระทางด้านระดับการศึกษา กับเรื่องดังกล่าวข้างต้นที่เพิ่งได้กล่าวมาแล้ว จึงขอนำเหตุผลในทางวิชาการมาสนับสนุน การอภิปรายผลการวิจัยของตัวแปรอิสระทางด้านระดับรายได้ที่พบว่า กลุ่มผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำ เป็นกลุ่มที่มีความรูความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงมากกว่ากลุ่มผู้ที่มี รายได้ระดับสูง ดังนี้

จากการศึกษาในเรื่องของพฤติกรรมทางการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับตัวแปร สถานะทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องการศึกษานี้จะพบว่า ผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม เช่น รายได้ อาชีพ มักจะมีความรูความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง เช่น มิลแบรท อัดมอนด์ และเวอร์บา แมคคอดสกี และลาพาลอมบารา เป็นต้น เคยได้วิจัยไว้

ผลการศึกษาของแมคคอดสกี^๒ ที่ทำการศึกษาคำแปรสภาพแวดล้อมทั้ง ๔ ตัว คือ การศึกษา รายได้ อาชีพ ที่อยู่อาศัย การเป็นสมาชิกขององค์กร อายุ เพศ ศาสนา

Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, p. 93; Almond and Verba, The Civic Culture p. 135 - 136; McClosky, Political Participation, p. 56; Joseph G. LaPalombara, Politics Within Nations (Englewood Cliffs N.J : Prentice-Hall, 1974), p. 428.

๒

McClosky, Political Participation, p. 256.

และตัวที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง พอจะนำมาเป็นเหตุผลอย่างใด ก็คือ ก่อนที่บุคคลจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีรากฐานมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองความสนใจทางการเมือง ที่สนใจทางการเมือง ความสำนึกทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ แมคคอสกี ก็พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองกับตัวแปรที่กล่าวข้างต้นนี้ บางครั้งอาจแตกต่างจากสภาพการเมืองหนึ่ง และวัฒนธรรมหนึ่งได้ เช่น การศึกษาและสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นตัวอย่าง อาทิ มีความสัมพันธ์อย่างมั่นคงในสหรัฐอเมริกาแต่กลับอ่อนแอในนอร์เวย์^๑ หรือมีความสัมพันธ์อย่างสูงในเมืองแคดลัคทาวน์ในชนบท

โรเบิร์ต อี. เลน (Robert E. Lane) พบว่า รายได้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างมาก^๒ กล่าวคือ คนที่มีการศึกษาสูงมักจะมีตำแหน่งการงานสูง ใ้รายได้สูงจึงมีโอกาสให้ความสนใจกับการเมือง และมีความสำนึกทางการเมือง ตลอดจนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้มาก คือ ไม่ต้องมาจ่ายตลาดหุงหาอาหารเอง มีความสะดวกสบายนานานมีการเช่า มีรถใช้ มีเงินใช้ เป็นต้น จึงทำให้ไม่ต้องวิตกกังวลอีกหลายเรื่อง ทำให้มีเวลาพอที่จะคิดถึงเรื่องการเมืองได้มากกว่าผู้ที่ไม่มีเงิน ซึ่งต้องใช้เวลากะเสื่อกระสนหามาหากินมากยิ่งขึ้น^๓

^๑ McClosky, Political Participation, p. 256.

^๒ Robert E. Lane, Political Life : Why People Get Involved in Politics, pp. 93 - 94, 234.

^๓ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมทางการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๒๓).

นักรัฐศาสตร์หลายท่าน ต่างสรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของรายไคไควว่า ผู้ที่มีรายไคสูงจะเป็นบุคคลที่มีทัศนคติทางการเมืองที่สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยมากกว่าผู้ที่มีรายไคต่ำ ซึ่งมักจะเป็นบุคคลที่มีทัศนคติทางการเมืองที่ไปในทางไม่สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย

แต่ในเรื่องนี้ก็ยังมีผู้ไม่เห็นด้วยเหมือนกัน โดยให้เหตุผลว่าคนในอินเดียส่วนมากเป็นคนที่ยากจน คอยการศึกษา มีรายไคต่ำ แต่ก็สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยเหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากกรพายแพชของนางอินทรีรา คานธี ในการเลือกตั้งภายหลังจากที่นางอินทรีรา คานธี ไคใช้วิธีการปกครองแบบเผด็จการ ๒

อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ข้อมูลหลายครั้งของนักรัฐศาสตร์ก็สามารถจะบ่งชี้ไควว่า รายไคมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ยูเขียนศึกษานี้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังที่พบว่า รายไคมีอิทธิพลสูงต่อรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบกิจกรรมที่รวมมื่ออก้นมากกว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเสียอีก โดยเฉพาะผู้ที่มีรายไคสูงจะมีความมูความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีรายไคต่ำ ๓

Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics; Gerald Pomper, Elections in America (New York : Dood Mead & Co., 1968); William Flanigan, The Political Behavior of The American Electorate (Boston : Allyn and Bacon, 1968); Seymour M. Lipset, Political Man; pp. 56 - 67, 87 - 88, 92, 102 - 104, 111.

๒ ทัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๖๘-๗๖.

๓ Joseph G. LaPalombara, Politics Within Nations (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1974), pp. 423, 90-95; Almond and Verba The Civic Culture, pp. 98 - 105.

สำหรับการที่ผลการวิจัยของผู้เขียนที่พบว่า กลุ่มผู้ที่มีรายได้ระดับต่ำกลับมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ในระดับสูงมากกว่ากลุ่มผู้ที่มีรายได้ระดับสูง ซึ่งทำให้ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น และผลงานวิจัยก่อนหน้า ดังปรากฏรายละเอียดไว้ในบทที่ ๒ ตลอดจนสมมติฐานที่ ๓, ๓, ๓, ๑๑, ๑๔, ๑๕ ที่ตั้งขึ้น

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับระดับการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ บุคคลที่มีการศึกษาระดับเช่นไรย่อมมีความสัมพันธ์กับรายได้ในทางเดียวกัน คือ บุคคลที่มีการศึกษาสูงย่อมจะมีรายได้สูงตาม^๑ และจากการศึกษาวิจัยของนักรัฐศาสตร์หลายท่านที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้พบว่า ระดับการศึกษา นอกจากจะมีความสัมพันธ์กับรายได้ของบุคคลแล้ว ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง ตลอดจนการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอีกด้วย^๒

^๑ Robert E. Lane, Political Life : Why People Get Involved in Politics, pp. 93 - 234; V.O. Key, Jr., Public Opinion and American Democracy (New York : Knopf, 1961), p. 184; Robert E. Lane and David O. Sears, Public Opinion (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1964), p. 61; James David Barber, Citizen Politics : An Introduction of Political Behavior, p. 15.

^๒ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, p. 52 - 60; Irma Addlman and Cynthia Taft Morris, Society, Politics and Economic Development : A Quantitative Approach (Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1957).

ดังนั้น เหตุผลสนับสนุนทางด้านการวิจัยของสภาพารณทางเศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง จึงคงต้องอาศัยแนวทางที่อภิปรายไว้ในส่วนของระดับการศึกษาความช่วยเหลืออภิปราย ในส่วนนี้ ดังนี้

ประการแรก เป็นเรื่องต่อเนื่องจากลักษณะทั่วไปของประชาชนในชนบทที่มักจะ มีการศึกษาจำกัดอยู่ในระดับต่ำ ถึงแม้ว่าประชาชนภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงจะมีระดับ การศึกษาจบประถมศึกษาปีที่ ๔ อยู่มากพอสมควร แต่ก็ยังจัดได้ว่าเป็นการศึกษาระดับต่ำ อยู่นั่นเอง

ประการที่สอง งานที่ใช้ทำมาหาเลี้ยงชีพในชนบทมักจะเป็นงานประเภทที่ใช้ แรงงานมากกว่าความรู้ เพราะส่วนใหญ่จะทำมาหาเลี้ยงชีพทางการค้าขาย และ เกษตรกรรม จึงทำให้รายได้ไม่คงที่และแน่นอน สำหรับประชาชนภายในเขตเทศบาลตำบล โนนสูงก็เช่นกัน ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรและค้าขายเป็นพ่อค้าธุรกิจขนาดเล็ก

ประการที่สาม อาจสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ทางการเมืองของท้องถิ่น เขตเทศบาลตำบลโนนสูง หรือการเมืองระดับชาติดังกล่าวมาแล้วในการอภิปรายส่วนอื่น ๆ เช่นเกี่ยวกับการอภิปรายส่วนหนึ่งของระดับการศึกษาก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่กลุ่มผู้ที่มีรายได้สูง ก็อาจเป็นไปได้จึงหันเอาเวลาไปทำมาหากินมากขึ้น

ประการที่สี่ ขณะเดียวกันกลุ่มผู้มีรายได้ระดับต่ำ ถูกปลูกเร้าให้เกิดความตื่นตัว และการเรียนรู้ทางการเมืองจากกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง ก็อาจเป็นไปได้ ดังที่อภิปรายไว้แล้วในส่วนหนึ่งของระดับการศึกษาที่เพิ่งกล่าวผ่านมา

ประการที่ห้า บทบาทของข้าราชการประจำและข้าราชการส่วนท้องถิ่นที่อาศัย การประชาสัมพันธ์ และโครงการฝึกอบรมทางการเมืองต่าง ๆ ก็อาจมีส่วนทำให้กลุ่มผู้มี รายได้ระดับต่ำตื่นตัว และเรียนรู้ทางการเมืองมากขึ้นก็อาจเป็นไปได้

อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานในเรื่องจำนวนน้อยเกินไปของกลุ่มผู้มีรายได้ ระดับต่ำ ทำนองเดียวกับระดับการศึกษานั้นก็เป็นสิ่งที่มีผลกระทบต่อการวิจัยครั้งนี้อย่างมาก จนผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับหาคำความจริงและผลการวิจัยก่อนหน้าผู้เขียนดังกล่าวไว้แล้ว ข้างต้นและรายละเอียดของผลงานวิจัยอื่น ๆ ในแนวเดียวกันอีกในบทที่ ๕ ก็อาจเป็นไปได้

ควยเหล่านี้ ผู้เขียนจึงไม่อาจจะยืนยันได้ว่า ผลการวิจัยนี้เป็นข้อมูลที่น่าไปอ้างอิงได้อย่างถูกต้องและโต้แย้งผลงานวิจัยอื่น ๆ ก่อนหน้าทั้งหมดได้ นอกจากจะเป็นเพียงแค่ออกมาจากผลการวิจัยเพื่อสำรวจเบื้องต้นในเรื่องที่ผู้เขียนศึกษานี้เท่านั้น

๔. เพศกับความรับรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง
ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า เพศชาย มีความรับรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง สามารถนำเหตุผลในทางวิชาการมาสนับสนุนการอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากการศึกษาของอัลมอนต์และเวอร์บาพบว่า เพศหญิงมักจะเป็นผู้ที่ถูกปกครองอยู่เสมอ นอกจากนี้เพศหญิงเองจะยอมรับในระบบการปกครองแบบที่เรียกว่า ระบบบิดาธิปไตยหรือระบบการปกครองแบบพ่อกับลูก (Paternalism) กล่าวคือ เพศหญิงจะยอมเป็นผู้ตามให้ฝ่ายชายซึ่งเป็นสามี คู่หมั้น หรือคนรักเป็นผู้นำของตน^๑

เคท มิลเลทท์ (Kate Millett) ได้สนับสนุนการศึกษาของอัลมอนต์และเวอร์บา ในเรื่องดังกล่าวข้างต้นนี้ไว้อย่างในสังคมแบบจารีตนิยมหรือสังคมแบบเก่า (Traditional Society) จะมีวัฒนธรรมแบบที่อัลมอนต์และเวอร์บาค้นพบนั้นเด่นชัดมาก^๒

^๑ Almond and Verba, The Civic Culture, p. 398.

^๒ Kate Millett, Sexual Politics (New York : Doubleday and Company, 1970), part I, pp. 23 - 24.

ดังนั้น การศึกษาของอัลมอนต์และเวอร์บาก็ หรือเคทมิลเลทท์ก็ สามารถปรับใช้กับลักษณะสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมแบบจารีตนิยมหรือประเพณีนิยมหรือสังคมแบบเก่า ที่เพศชายมักจะเป็นผู้นำ และเพศหญิงเป็นผู้ตามซึ่งมักจะไต่ยืนกล่าวกันอยู่เสมอ เพศชายนั้นเปรียบคางเทานาส่วนเพศหญิงเสมือนคางเทาลัง เป็นการยอมรับสั่งสอนหญิงไทยให้เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี

เหตุนี้จึงมีส่วนทำให้ความรู้อุบายทางการเมืองของเพศหญิงมีน้อยกว่าเพศชาย ซึ่งการวิจัยของ ชลอ ไบเจริญ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕^๑ ก็สามารถนำมาเป็นเหตุผลสนับสนุนได้เป็นอย่างดีคืองานวิจัยหนึ่งซึ่งชลอเองพบว่า ผู้นำเยาวชนชายมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากกว่าผู้นำเยาวชนหญิง โดยชลอใช้ความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับหน่วยการปกครองท้องถิ่นเป็นตัววัด

เห็นได้ว่า แม้ระยะเวลาการวิจัยของ ชลอ ไบเจริญ คั้งที่กล่าวมาข้างต้นนี้กับการการวิจัยของผู้เขียนจะห่างกันถึง ๔-๕ ปี ก็ตามแต่อิทธิพลของเพศชายก็มีความสำคัญและเหนือกว่าเพศหญิงอยู่ก็โดยเฉพาะคานการเมืองจะสังเกตเห็นได้ชัด

สำหรับเรื่องของเพศกับความสนใจทางการเมืองนั้นมีความเชื่อหลักที่ยึดถือกันมาช้านานแล้วก็คือหลักการความเกี่ยวพันลึกซึ้งระหว่างความเป็นผู้ชายกับสัญชาติญาณแห่งการรุกราน^๒ เนื่องจากในสังคมส่วนใหญ่จะมีวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและสนับสนุนให้เด็กผู้ชายมีความเป็นอิสระสร้างความเป็นตัวของตัวเองไม่จำต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น เน้นหนักคานการสร้างความสำเร็จในชีวิต สำหรับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงนั้นเป็นไปในทางตรงข้าม

^๑ ชลอ ไบเจริญ, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท," หน้า ๑๑๕-๑๓๑.

^๒ Konrad Lorenz, On Aggression (New York, 1963); Robert Ardrey, Territorial Imperative (New York, 1966); Lionel Tiger, Men in Groups (New York, 1968).

คือเด็กผู้หญิงมักจะถูกอบรมสั่งสอนให้เชื่อฟังคำสั่ง อ่อนน้อม เรียบร้อย ต้องฟังพ่อาอาศัย
ขอความช่วยเหลือจากคนอื่นอยู่ตลอดเวลาไม่ได้อบรมให้พึ่งตนเอง แต่เน้นงานการสร้าง
นิสัยใจคอให้อ่อนโยนและใ้รับบริการเลี้ยงดูแบบทะนุถนอมเป็นอย่างดี ๑

ในสังคมไทยเองก็ไม่แตกต่างจากสังคมอื่น ๆ เท่าไรนักที่เป็นสังคมแบบประเพณีนิยม
ที่ยกย่องผู้ชายเป็นผู้นำ และผู้หญิงเป็นผู้ตาม ลักษณะของวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน
จึงเหมือนกับดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากเหตุผลเหล่านี้จึงยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการเมืองมีความสอดคล้องควบคู่กันไป
ตามธรรมชาติกับความกระตือรือร้น และความสนใจของเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง

จากผลงานการวิจัยหลายฉบับได้พบว่าเพศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่าง
ทางทัศนคติทางการเมือง เป็นที่น่าสังเกตว่าการวิจัยของจำเนียร แสงสว่าง พบว่า นิสิตชาย
ส่วนใหญ่มีทัศนคติในแบบของพวกที่มีหัวก้าวหน้าและรุนแรงมากกว่านิสิตหญิง ซึ่งมีทัศนคติใน
แบบของพวกหัวเก่า กล่าวคือ กลัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากกว่านิสิตชาย ๒ หรือ
จากการวิจัยของ วงศ์ เลิศไพศาล ได้พบว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้และความรู้สึก
เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศแล้วจะเห็นความแตกต่างกันได้ชัด กล่าวคือ นิสิตชายมีความรู้

๑ Naomi Weisstein, "Psychology Constructs the Female," in Vivian Gornick & Barbara K. Moran, (eds.) Woman in Sexist Society (New York, 1971); Kate Millet, Sexual Politics, pp. 220 - 233.

๒ จำเนียร แสงสว่าง, "ทัศนคติต่อการเมืองและปัญหาสังคมเศรษฐกิจศึกษา
เปรียบเทียบนิสิตชั้นปีที่ ๔ คณะรัฐศาสตร์และคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,"
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘),
หน้า ๑๒๘.

ความกระตือรือร้นและความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่านิสิตหญิง นอกจากนี้ นิสิตชายยังให้ความเชื่อถือในความสามารถและศรัทธาต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากกว่านิสิตหญิง

เราอาจตั้งข้อสังเกตจากรายงานผลการวิจัยทั้งสองฉบับที่กล่าวถึงนี้ ได้จากลักษณะของสังคมไทยให้การอบรมผู้ชายและผู้หญิงที่แตกต่างกัน ในสมัยก่อนฐานะของผู้ชายและหญิงในสังคมไทยนั้นไม่เท่าเทียมกัน ชายมักได้รับการยกย่องมากกว่าหญิง ทั้งในทางปฏิบัติและกฎหมายชายมีสิทธิอันชอบธรรมในการศึกษาหาความรู้ ส่วนหญิงไม่ต้องเรียนรู่มาก ให้เรียนแต่การบ้านการเรือนเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบัน หลังจากที่มีการยอมรับตะวันตกได้เข้ามาสู่วิถีชีวิตของคนไทยแล้วสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็เปลี่ยนแปลงไป แต่หาโดยลักษณะการอบรมกล่อมเกลาในระดับครอบครัวไทยนั้นยังเน้นการให้อิสระแก่ชายมากกว่าหญิง ดังจะเห็นได้จากนักการเมืองส่วนใหญ่มักเป็นชายมากกว่าหญิง จากผลงานการวิจัยของจำเนียร แสงสว่าง และ วงศ์ เลิศไพศาล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ และ ๒๕๑๔ ซึ่งระยะเวลาห่างจากที่ผู้เขียนทำการวิจัยถึง ๒ ปี และ ๔ ปีก็ตาม แต่ผลการวิจัยก็ยังพบเหมือนกันว่า เพศชายมีทัศนคติทางการเมืองหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง

พิจารณาคามทฤษฎีทางค่านเพศกับการเมืองแล้ว (Theory of Sexual Politics) มักปรากฏว่าเพศชายจะมีความเห็นอกกว่าเพศหญิงในแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง

วงศ์ เลิศไพศาล, "วัฒนธรรมทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของนิสิตปีสุดท้าย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีต่อฐานะและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทน," บทคัดย่อ.

และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งเช่นที่ผลการวิจัยของแอกเกอร์ (Agger 1964)
อัลมอนต์ (Almond 1963) เบลเรลสัน (Berelson 1954) พบว่าเพศชาย
มักมีแนวโน้มเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง

จากผลงานวิจัยที่ยกมาอภิปรายข้างต้น จะพบว่านักวิชาการโดยทั่วไปไม่ว่า
ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ยืนยันตรงกันว่า เพศชายจะมีความเหนือกว่าเพศหญิง
ในแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง
ทัศนคติทางการเมืองในทางส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย ความสำนึกทางการเมือง
และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งตรงกับผลการวิจัยของผู้เขียนในครั้งนี
เช่นกันที่พบในทำนองเดียวกัน ทั้งนี้ผลการวิจัยจึงนับว่ามีความสอดคล้องกับหลักความ
เป็นจริงและผลงานวิจัยข้างต้นและผลงานวิจัยก่อนหน้าผู้เขียน ดังปรากฏรายละเอียด
อยู่ในบทที่ ๕ ตลอดจนสมมติฐานที่ ๘, ๘, ๑๒, ๑๖, ๒๐ ที่ตั้งขึ้น

สำหรับปัจจัยสภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของพื้นที่ที่ศึกษา คือ
ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง ที่จะกระทบผลการวิจัยครั้งนี้ อาจพิจารณาได้ว่าเป็นผล
ของสภาพสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมแบบจารีตนิยมหรือแบบสังคมเก่า ที่การอบรมเลี้ยงดู

Kate Millett, Sexual Politics (New York : Avon Book, 1971),
pp. 26 - 28; Almond and Verba, The Civic Culture : Political Attitudes
and Democracy in Five Nation, pp. 306 - 310; Lester W. Milbrath, Political
Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics pp. 116 -
117; Kenneth P. Langton and N.K. Jennings, "Political Socialization and
High School Civics Curriculum in United State, " Political Socialization
(New York : Wiley and Sons, 1963), pp. 389 - 390.

อบรมสั่งสอนยังคงเน้นหนักให้เพศชายเป็นผู้นำ และให้เพศหญิงเป็นผู้ตาม ดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น ในเรื่องเกี่ยวกับการเมืองจึงถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับเพศชายเป็นเพศแรกแล้ว เพศหญิงจึงเข้ามีส่วนร่วมด้วย ด้วยเหตุนี้เพศชายจึงมีความผูกพันกับการเมืองมากกว่า เพศหญิงก็เป็นได้

นอกจากนี้จากการสำรวจจำนวนผู้เลือกตั้งของผู้เขียนเอง เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรองปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลโนนสูงแห่งนี้ ก็พบว่าเพศหญิงมีจำนวนน้อยกว่าเพศชายอยู่บ้าง ดังแสดงไว้ในภาคผนวก จ. ส่วนเอาเอกสารทางราชการประกอบวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ก็อาจเป็นอีกประการหนึ่งก็ได้ที่จำเป็นต้องพิจารณา เพราะอาจมีผลกระทบต่อการวิจัยครั้งนี้ดูเหมือนกันก็เป็นได้ เพราะตามหลักที่นักรัฐศาสตร์บางท่านค้นพบก็คือความแตกต่างในเรื่องที่ศึกษานี้จะลดน้อยลง เมื่อเพศหญิงอ่านออกเขียนได้ออกไปทำงานนอกบ้านและเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิสตรีมากขึ้น

๕. ความสำนึกทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการศึกษาในสังคมตะวันตกมักพบว่า บุคคลที่มีความสำนึกทางการเมืองย่อมจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่มีสำนึกดังกล่าว^๒

ความสำนึกทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดซึ่งขึ้นอยู่กับตัวแปรด้านสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ เป็นต้น รวมทั้งทัศนคติทางการเมือง เพราะความสำนึกทางการเมืองนั้นจะต้องเป็นการที่บุคคลหรือประชาชนจะต้องมีความรู้ในเรื่องของการเมือง

^๑ LaPalombara, Politics Within Nations, p. 441.

^๒ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, 1970; Dilys M. Hill, Democracy Theory and Local Government (London : George Allen & Unwin Ltd. 1974), pp. 20-28.

และมีปฏิกริยาต่อเรื่องนั้นในทางการเมืองที่มีต่อคนด้วยทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมทางค่านสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ วัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งจะรู้ได้จากทัศนคติทางการเมือง เป็นต้น จะเป็นเรื่องน่าสนใจสำคัญที่มุ่งชี้ถึงระดับความสำนึกทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

ความสำนึกทางการเมืองนี้จะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนานาประการ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ การแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง เป็นต้น ^๒

จากการศึกษาของ แคมเบลล์ (Campbell) กูริน (Gurin) และ มิลเลอร์ (Miller) ^๓ พบว่า บุคคลที่มีความสำนึกทางการเมืองจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่มีสำนึกดังกล่าว

จากการศึกษาของอัลมอนต์และเวอร์บา (Almond & Verba 1963 ;) ไฮน์ ยูเร่า (Heinz Eulau 1962) ^๔ ที่จำกัดลงไปเฉพาะตัวแปรอิสระทางด้านการศึกษาและรายได้ก็พบว่า ผู้ที่มีสถานะภาพทางเศรษฐกิจสังคมสูง เช่น ด้านการศึกษา

^๑ สมบูรณ์ สุขสำราญ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้ง," การเมืองและสังคม, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

^๓ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, pp. 96 - 97.

^๔ Ibid., pp. 49 - 50.

หรือค่านายได้โดยเฉพาะค่าการศึกษาจะสร้างความสำเร็จทางการเมืองให้บุคคลเป็น
 อย่างมาก ทำให้เขามีส่วนรวมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีสถานะภาพทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ
 ที่ไม่ค่อยจะมีความสำเร็จทางการเมืองเท่าไรนัก

ทำนองเดียวกันจากการศึกษาของมิลเบรท (Milbrath 1971) และ เลน
 (Lane 1959) ก็พบว่า ผู้ที่มีความสำเร็จทางการเมืองจะเข้ามามีส่วนรวมทาง
 การเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่มีความสำเร็จทางการเมือง

จากข้างต้นจึงเห็นได้ว่า ผลการวิจัยของผู้เขียนครั้งนี้จึงมีความสอดคล้องกับความ
 เป็นจริง และผลงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่น่ามากล่าวอ้างข้างต้น เป็นการอภิปรายสนับสนุน
 ผลการวิจัยที่ในส่วนนี้ ตลอดจนสมมติฐานที่ ๒๑ ซึ่งตั้งขึ้นอีกด้วย

โดยเฉพาะความสำเร็จทางการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเข้ามามี
 ส่วนรวมทางการเมืองเป็นอย่างมาก เพราะความสำเร็จจะมีผลกระทบกระเทือนต่อบุคคล
 ทางด้านความคึกเห็น ค่านิยมคุณลักษณะและเป็นผลให้เกิดปฏิกิริยาของการแสดงที่จะออกมา
 ในเชิงบวกหรือลบ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็น
 เงื่อนไขสำคัญที่บ่งชี้บอกระดับความสำเร็จทางการเมืองของบุคคล ^๒ และความสำเร็จนี้
 จะนำไปสู่การเข้ามามีส่วนรวมทางการเมืองที่แสดงออกมาจากความใฝ่เอียงความรู้ลึก

^๑ Lester W. Milbrath, Political Participation : How and Why Do
 People Get Involved in Politics, pp. 58 - 59.

^๒ Almond and Verba, The Civic Culture อ้างถึงใน ชัยอนันต์
 สมุทวณิช, "การเมืองเปรียบเทียบ : วิวัฒนาการและแนวการศึกษา," ใน รัฐศาสตร์
 : สถานภาพและวิวัฒนาการ, สมบัติ จันทรวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร:
 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๕.

ทัศนคติ ความเชื่อ และความผูกพันทางจิตใจ ภายหลังจากที่ตอบคำถามเหล่านี้ให้แก่ตนเองได้ หรือระบับการพัฒนาความสำนึกทางการเมืองให้เกิดขึ้น ดังนี้ คือ

๑. ตอบคำถามไควว่า ระบับการเมืองที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องนั้นมีผลกระทบต่อตนเองหรือไม่อย่างไร

๒. ตอบคำถามไควว่า ตนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองหรือไม่ อย่างไร

๓. ตอบคำถามไควว่า ตนมีความรู้สึกเป็นอิสระที่จะถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์การเมืองกับคนอื่น ๆ อย่างกว้างขวางเพียงใด

๔. ตอบคำถามไควว่า ตนเองสามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาลหรือไม่

ดังนั้น รัศบับของความสำนึกทางการเมืองของบุคคลหากได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น ก็จะมีผลทำให้ระบับการเมืองที่เขามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นตาม หรือจะกล่าวไควไควโดยง่ายว่าบุคคลมีความสำนึกทางการเมืองสูงก็มักมีแนวโน้มที่จะเข้มีส่วนร่วมทางการเมืองสูงตามไปด้วย ดังเช่นผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบในท่านองเดียวกันจากตารางที่ ๑๑ ซึ่งไควไคววิเคราะห์ตามมาแล้ว จึงทำให้สมมติฐานสำคัญที่ตั้งขึ้นมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยก่อนหน้า และหลักความเป็นจริง

๒. บุคคลที่มีความสำนึกทางการเมืองสูงยอมจะเข้มีส่วนร่วมทางการเมืองสูงตาม

จากผลการวิจัยข้างต้นที่ทำการอภิปรายมาทั้งหมดจะพบว่า ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง และการเข้มีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นไปในทางเดียวกัน ดังเช่นที่ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความสำนึกทางการเมืองกับการเข้มีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นไปในทางบวกด้วยกันทั้งนั้น

เหตุผลประการหนึ่งที่พอจะนำมากล่าวอ้างได้ก็คือผลงานวิจัยของนักวิชาการทาง
รัฐศาสตร์หลายท่าน^๑ ที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลเมื่อมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง
ความสนใจทางการเมืองมักจะมีแนวโน้มของทัศนคติทางการเมืองไปในทางสนับสนุนหรือ
เป็นอุปสรรคต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย อันจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทาง
การเมืองในระดับเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ของผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสำรวจเบื้องต้นในการที่จะ
ได้ข้อมูลหรือข้อสนับสนุน^๒ ซึ่งมีน้ำหนักมากพอที่จะนำไปใช้เป็นเหตุผลใ้บ้างในการหา
ความสัมพันธ์ระหว่างความสำนึกทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่ม
ผลประโยชน์ที่จะมีผลต่อการพัฒนาทางการเมืองของไทย จากข้อมูลที่ได้จากการตอบ
แบบสอบถามของกลุ่มผลประโยชน์ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

^๑ Almond and Verba, The Civic Culture, Political Attitudes and Democracy in Five Nations, p. 9, 379 - 381, Gabriel A. Almond and Sidney Verba in James S. Coleman, ed., Education and Political Development (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1965), p. 22;
ทรยศีย์ ปัจจุบันท์, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘). หน้า ๒๓; คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัย เรื่อง ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทย ที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย, หน้า ๘๘-๙๐.

“ ภัยเหตุนี้ออกเสนอแนะของผู้เขียนจากผลการวิจัยที่ปรากฏนี้จึงขอเสนอขอเสนอแนะ ออกเป็น ๒ แนวทาง คือ แนวทางแรก ในด้านการพัฒนาทางการเมืองของไทยด้วยนโยบาย กระจายอำนาจที่จะมีส่วนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความสำนึกทางการเมืองกับการเข้า มีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาทาง การเมืองของไทยในอนาคต และแนวทางในด้านเชิงวิชาการและการวิจัย ที่จะชี้ให้เห็น ขอบกพร่องของงานวิจัยครั้งนี้ของผู้เขียน เพื่อประโยชน์แก่ผู้คนที่ต่อไปในภายหลังก ังปรากฏรายละเอียดต่อไปนี้

แนวทางแรก

ขอเสนอแนะด้านประโยชน์ในการพัฒนาทางการเมืองของไทย

โดยทั่วไปมักจะมี ความเข้าใจกันว่า ในการพิจารณาการพัฒนาทางการเมือง ต้องพิจารณากันที่ระบบการปกครองและการบริหาร โดยคำนึงถึงหลักสองประการ คือ "ความเป็นประชาธิปไตย" กับ "ความมีประสิทธิภาพ"

ภัยเหตุดังกล่าว นักวิชาทางด้านรัฐศาสตร์ตลอดจนนักรัฐประศาสนศาสตร์ ก็จึงมักจะพยายามหาแนวทางปฏิบัติเพื่อจรรโลงให้มีความเป็นประชาธิปไตยกับความ มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในระบบการเมืองเพื่อการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมืองในที่สุด

สำหรับความเป็นประชาธิปไตยนั้น อาจมีหลักพิจารณาได้จากกระบวนการเข้ามี ส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะกระบวนการเลือกตั้งซึ่งเชื่อกันว่าเป็นหัวใจสำคัญ ของการปกครองแบบประชาธิปไตยกันเลยทีเดียว แต่อย่างไรก็ตาม ความเป็นประชาธิปไตย ของระบบการเมืองยังจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยอื่น ๆ อีกประกอบเข้าด้วยกัน เพราะถึงแม้ว่า เมื่อผ่านกระบวนการเลือกตั้งเข้ามาแล้ว ผู้บริหารหรือผู้ปกครองก็ยังคงจะถูกควบคุมจาก องค์การ หรือสถาบันอื่น ๆ อีก กล่าวโดยง่ายก็คือ ยังต้องมีหลักการประกันความเป็น อำนาจของประชาชนที่จะควบคุม ตรวจสอบ หรือถอดถอนจากประชาชน หรือองค์การ ที่มีอำนาจอื่น ๆ เช่น ระบบราชการประจำ หรือฝ่ายทหารและตำรวจ เป็นต้น ขณะเดียวกัน

ประชาชนก็มีการตระหนักเห็นถึงความสำคัญของหลักประกันดังกล่าวในอำนาจของตนนี้ด้วย เกิดความสำนึกทางการเมืองขึ้นมากน้อยเพียงไร และมีโอกาสใ้ทำการควบคุม ตรวจสอบ การบริหารงานของผูบริหารหรือผู้ปกครองไ้มากน้อยเพียงไร หรือมีโอกาสดูเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยแค่ไหน ซึ่งถือว่าเป็นการพิจารณาทางด้านประสิทธิภาพหรือคุณภาพ ของประชาชนในระบบการเมืองนั้น ๆ เป็นเหตุผลสำคัญ นอกเหนือจากการที่จะมุ่งมองถึง ความคล่องตัวในการตัดสินใจและปฏิบัติงานของผูบริหารหรือผู้ปกครองเป็นสำคัญเพียงฝ่ายเดียว เพราะในบางครั้ง "ประสิทธิภาพ" ก็มักจะถูกนำไปเป็นข้ออ้างเพื่อคงความเป็นเผด็จการ ซึ่งแฝงอยู่ในระบบการเมืองนั้น ๆ ให้คงอยู่ จนอาจเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงและ บั่นทอนต่อความเป็นประชาธิปไตยของระบบการเมืองนั้น ๆ

ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงคล้ายกับระบบการเมืองการปกครองอื่น ๆ ที่มุ่งหมาย ตอบสนองความต้องการของประชาชนในโอกาสที่จะได้รับการบริการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้รัฐจะต้องให้บริการอย่างมีความซื่อสัตย์และยุติธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเป็น ประชาธิปไตยจึงมีลักษณะเป็นแนวทาง (means) มากกว่าที่จะเป็นจุดหมายปลายทาง (ends) ของการปกครอง โดยเฉพาะการปกครองท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นรากฐานของ ความเป็นประชาธิปไตย

การปกครองท้องถิ่นก็เช่นเดียวกัน คือ ความเป็นประชาธิปไตยพิจารณาได้จาก ลักษณะของการให้ความยุติธรรม ความเท่าเทียม การเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางในการ ให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างบริสุทธิ์ใจ จนทำให้สามารถควบคุม ตรวจสอบ การบริหารงานของผูบริหารหน่วยการปกครองท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ความมี ประสิทธิภาพของระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่นจึงจะมีขึ้นอันมีผลต่อการพัฒนาทาง การเมืองตามระบบประชาธิปไตยในที่สุด

ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวทางในการวางนโยบายกระจายอำนาจ ดังนี้ คือ

๑. การกำหนดนโยบายการกระจายอำนาจโดยกลุ่มผลประโยชน์
๒. แนวทางกำหนดและปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายการกระจายอำนาจ
๓. แนวโน้มของการกระจายอำนาจที่มีต่อการปกครองท้องถิ่นของไทยในอนาคต

ที่ควรจะเป็น

๑. การกำหนดนโยบายการกระจายอำนาจโดยกลุ่มผลประโยชน์

จากการศึกษาและวิเคราะห์นโยบายการกระจายอำนาจของไทยแล้วจะพบว่า ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ส่วนกลางยังไม่มี ความเชื่อหรือศรัทธาในความสามารถของท้องถิ่น จนทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มี ความเป็นอิสระอย่างแท้จริงในการปกครองตนเอง ซึ่งอาจเป็นเพราะขาดการศึกษาวิจัยที่เป็นระบบในการรวบรวมข้อมูลให้แกการวางรากฐาน ในการจัดรูปการปกครองท้องถิ่น อีกทั้งเจ้าหน้าที่หรือตัวข้าราชการเองก็มักจะอาศัยการ ประยุกต์กฎหมายหรือกฎเกณฑ์แบบชั่วคราวเข้าแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแบบ "ขายผ้าเอาหน้ารอด" ไปเป็นคราว ๆ ขาดการวางแนวทางแก้ไขปัญหาลในระยะยาว

ทางคานากลุ่มผลประโยชน์ซึ่งน่าจะเป็นสถาบันหลักในทางการเมืองที่จะดวงคู่ด มีใหญ่ปกครองมีอำนาจมากเกินไปและใช้อำนาจตามใจ นั้นตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา หลังจาก พระราชบัญญัติเทศบาลฉบับแรก พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้ถูกประกาศใช้ กลุ่มผลประโยชน์ก็ยังไม่ ได้ให้ความสนใจต่อนโยบายการกระจายอำนาจเพื่อการพัฒนาการปกครองท้องถิ่นและการ พัฒนาทางการเมืองไทยตามแนวทางประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้ว่าแนวความคิด ที่จะฝึกหัดประชาธิปไตยด้วยการบูรณาการปกครองท้องถิ่นให้แก่ประชาชน ตลอดจนการจัดตั้ง หน่วยงานปกครองท้องถิ่นรูปแบบต่าง ๆ ก็ถูกกำหนดโดยนโยบายระดับนบนและกลุ่มบุคคลจาก คณะราษฎรมากกว่าที่จะมาจากกลุ่มผลประโยชน์และประชาชนในท้องถิ่นได้เขารวมอย่าง จริงจัง ปัญหาทั้งหลายนี้มีผลต่อความเจริญเติบโตของการปกครองท้องถิ่นเกิดขึ้นอย่างช้ำมาก จนอาจจะส่งผลกระทบต่อประชาชนและกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความรู้สึกตัวว่าการปกครอง ท้องถิ่นไม่ค่อยมีความจำเป็นแต่อย่างใด

การแก้ไขปัญหาลาดนี้ ต้องมีจุดมุ่งหมายไปที่แนวกำหนดนโยบายให้มีลักษณะของการมีความต่อเนื่อง ส่งเสริมเสถียรภาพของรัฐและผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ เพื่อผลในการพัฒนาการปกครองท้องถิ่นและความเป็นประชาธิปไตยของชาติในที่สุด ควบคู่กันนี้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พร้อมทั้งสนองตอบความต้องการของประชาชน เพื่อส่งผลสะท้อนกลับมายังการปกครองในระดับชาติ เพราะสิ่งที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นระบบย่อยหนึ่งของการปกครองในระดับชาติ เนื่องจากการปกครองท้องถิ่นบรรลุผลสำเร็จลงได้ในการให้บริการและตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึงแล้ว ย่อมจะช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นไปควบคู่กัน ก่อเกิดการเสริมสร้างเสถียรภาพแห่งรัฐและผลประโยชน์ของชาติในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของการวางนโยบายเรื่องต่าง ๆ ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน มุ่งอยู่ที่ประเด็นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของผู้นำซึ่งละเลยการให้ความสำคัญต่อนโยบายการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นทางการเมืองการควบคุมทั้งในด้านตัวบุคคล การเงิน ระเบียบกฎหมาย ขอบบังคับ จึงเป็นผลให้ข้าราชการประจำเข้าควบคุมระบบการเมืองท้องถิ่นในลักษณะแฝงมา โดยตลอดตั้งแต่อดีต จะเห็นได้ว่ากรณีข้าราชการการเมืองของหน่วยการปกครองท้องถิ่นมักจะไม่กล้าตัดสินใจนำนโยบายต่าง ๆ ออกไปปฏิบัติ เมื่อข้าราชการประจำให้การแนะนำว่าอย่างไรก็มักจะเป็นไปอย่างนั้น ขาดความเป็นอิสระ ควบคู่กันนี้ไม่กล้าดำเนินการฉีกแยกไปจากกฎหมาย ขอบบังคับ หรือระเบียบของทางราชการส่วนกลางซึ่งข้าราชการประจำถือว่า

ดังนั้น การกระจายอำนาจจึงมีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่เสมอ คือ เป็นพลวัต (dynamics) จากลักษณะของการดึงกันไปดึงกันมาระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นของไทยจึงขาดความเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง และมีอำนาจอย่างเพียงพอที่จะครองเพื่อตั้งอำนาจออกจากส่วนกลาง

ประเด็นที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็คือ การที่กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งถือเป็นสถาบันทางการเมืองสถาบันหนึ่ง (สถาบันทางการเมือง

ได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง คณะรัฐบาล ระบบข้าราชการประจำ ในที่นี้ จะกล่าวถึงเพียงกลุ่มผลประโยชน์เท่านั้น เพราะเป็นเรื่องที่มุ่งศึกษาจึงหลีกเลี่ยง ไม่กล่าวถึงส่วนอื่นเพื่อถ่วงการสับสน) ไม่มีโอกาสรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งภายในท้องถิ่น แสดงออกถึงผลประโยชน์ของตน โดยมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่จะปกป้อง รวมทั้ง พิทักษ์ผลประโยชน์ ความเป็นอิสระ ตลอดจนอำนาจในการปกครองตนเอง

ภัยเหตุที่กลุ่มผลประโยชน์ภายในท้องถิ่นเมื่อเจริญเติบโตต่อไปจนกลายเป็นพลังอันสำคัญของแต่ละท้องถิ่นเขาประสานงานต่อไป ในรูปคณะกรรมการรวมในระหว่าง ท้องถิ่นต่อท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่จัดให้มีบริการร่วมกัน ในที่สุดก็จะเขามามีอำนาจต่อรอง กับส่วนกลางให้คลายอำนาจหรือกระจายอำนาจให้ส่วนท้องถิ่นมีอิสระได้มากยิ่งขึ้น เมื่อ กลุ่มผลประโยชน์ในท้องถิ่นสามารถทำให้ส่วนกลางกระจายอำนาจให้ส่วนท้องถิ่นมีความ เป็นอิสระมากขึ้นแล้ว ระยะต่อไปการปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งก็จะขยายฐานอำนาจ ของตนให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และสร้างศูนย์อำนาจในรูปขององค์กรอิสระ สหพันธ์ หรือ สมาคม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้มากขึ้นตลอดจนเป็นแกนกลางของหน่วยการปกครอง ท้องถิ่นในระดับชาติต่อไปในอนาคต

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว บางประเทศมีการรวมตัวของสมาคมเพื่อพิทักษ์ปกป้อง อำนาจท้องถิ่น เช่น Local Authority Associations ในประเทศอังกฤษ ซึ่งมี หน่วยงานการปกครองทุกระดับของท้องถิ่น ผู้สนใจโปรดดูรายละเอียดได้ใน British Information Services Central Office of Information, London, Local Government in British (London : Unwin Brothers Limited, 1975), p. 19. สำหรับประเทศไทย สันนิบาตแห่งประเทศไทย (ส.ท.ท.) แทบจะไม่มีอำนาจต่อรอง.

ดังนั้น บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์จึงควรได้รับการพัฒนาเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว พอดีจะแยกสรุปได้ ๒ ประเด็นใหญ่ คือ

๑. ภายในหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นแต่ละแห่ง เช่น สภาตำบล สุขาภิบาล เทศบาล ควรจะปรับปรุงให้เป็นรูปการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง ให้กระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อจะไต่ส่งตัวแทนของคนเข้าไปจัดตั้งองค์กรในรูปของสหพันธ์หรือสมาคมของหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นแห่งชาติ โดยไม่ถูกควบคุมจากส่วนกลาง
๒. สหพันธ์หรือสมาคมของหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นนี้ จะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกเพิ่มขึ้นเพื่อจัดเป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มย่อย ๆ (factions) ภายในแต่ละหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นเอาไว้ปกป้องผลประโยชน์ของตนเองเอาไว้อย่างเต็มที่ โดยให้สมาชิกที่จัดตั้งเป็นกลุ่มผลประโยชน์นี้ส่งข้อเสนอแนะ แสดงความคิดเห็น และพยายามเข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการบริหารงานของฝ่ายบริหารของหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นแต่ละแห่ง อีกทั้งพยายามปลุกเร้าให้มวลชน หรือประชาชน โดยทั่วไป ในท้องถิ่นตื่นตัวและสนใจต่อนโยบายการกระจายอำนาจเพื่อพัฒนาการปกครองท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น

ในเวลาเดียวกัน บทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญในระดับชาติ รวมทั้งการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลควรจะได้วางหลักเกณฑ์ กลไก และแนวทางของการกระจายอำนาจเอาไว้เป็นขั้นตอนนี้มีความต่อเนื่องและระยะเวลาระบุไว้อย่างเด่นชัด ทั้งนี้ นอกจากจะได้แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัว และปลุกเร้าให้เห็นคุณค่าประโยชน์และความสำคัญของการกระจายอำนาจแล้ว ยังจะต้องกำหนดถึงรูปแบบและแนวทางในการกระจายอำนาจเอาไว้อย่างเด่นชัด เพื่อที่จะมุ่งเข้าสู่แนวทางเดียวกันมากขึ้น ทำให้มีนโยบายการกระจายอำนาจได้รับความสนใจจากผู้บริหารประเทศต่อไป

ส่วนข้าราชการประจำนั้นย่อมจะเห็นได้ว่า ยังคงมีลักษณะของการสงวนอำนาจเอาไว้ที่ส่วนกลางอย่างมาก จึงเข้าครอบงำสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ จนทำให้ระบบ

การเมืองท้องถิ่นตามไปด้วย การแก้ไขจะต้องพัฒนาสถาบันทางการเมืองให้มีลักษณะ
ความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ใหม่มากขึ้น ในการกำหนดนโยบาย
แห่งรัฐ แทนที่จะปล่อยให้ระบบราชการประจำมีอำนาจเหนือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ
เมื่อสถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง สภาผู้แทนราษฎร กลุ่มผลประโยชน์ ย่อม
จะมีอำนาจวงกว้างและเหนียวรั้งระบบราชการประจำ ก็จะทำให้ระบบราชการประจำ
ลดอำนาจลงที่ละน้อยและอาจสูญอำนาจไปในที่สุด

๒. แนวทางการกำหนดนโยบายและปฏิบัติตามนโยบายการกระจายอำนาจ

ในการพิจารณาถึงหลักการพัฒนาการปกครองท้องถิ่นนั้น พิจารณากันได้
หลาย ๆ ทางด้วยกัน เช่น พิจารณาถึงว่า องค์การท้องถิ่นในประเทศนั้นได้ถูกจัด
เข้าไปเป็นสถาบันที่สำคัญในสังคมหรือไม่ ตลอดจนองค์การของท้องถิ่นมีความเป็นอิสระ
หรือได้รับมอบอำนาจหน้าที่เพียงไร หรือพิจารณาว่างานของหน่วยการปกครองท้องถิ่น
มีมากขึ้นหรือไม่ รวมทั้งอาจจะพิจารณาถึงการก้าวจากหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีต่อหน่วย
การปกครองท้องถิ่นมีอยู่หรือไม่ การตรวจสอบแนะนำของส่วนกลางลดน้อยลงอย่างไรหรือไม่
ท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเก็บภาษีมากกว่าเงินอุดหนุนหรือไม่ หรือพิจารณาถึงหน่วยงาน
ย่อย ๆ ของท้องถิ่น (ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงว่ามีการกระจายอำนาจไปยังหน่วยการปกครองท้องถิ่น
ในระดับที่สัมผัสประชาชนมากที่สุด) ยังคงมีอยู่หรือไม่ หรืออาจจะพิจารณาถึงการนำระบบ
การปกครองท้องถิ่นแบบใหม่มาใช้อย่างไรบ้างหรือไม่ หรืออาจพิจารณาถึงอำนาจในด้านการบริหาร
การเก็บภาษีเพื่อเพิ่มรายได้ รวมทั้งเงินอุดหนุนมีมากขึ้นหรือไม่ หรือพิจารณาถึงความสัมพันธ์
ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นเป็นไปในลักษณะใด ๒

แนวความคิดนี้ผู้สนใจโปรดดูเพิ่มเติมได้ใน International Union of Local
Authorities (IULA), Local Government in The XX th Century (The Hague :
Martinus Nijhoff, 1963), pp. 9 - 10.

๒
United Nations Technical Assistance Program, Seminar on Central
Services to Local Authorities (United Nations : New York, 1964), pp. 67-68.

อย่างไรก็ตาม เมื่อใดที่พิจารณาถึงข้อสรุปของการวางแนวทางเพื่อพัฒนาการปกครองท้องถิ่นโดยทั่วไปแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ามีการเน้นหนักถึงการเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองของประชาชน ดังนี้

๑. การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน จะช่วยทำให้เกิดความมั่นคงให้แก่สถาบันการปกครองของท้องถิ่นได้ ถ้าสามารถจัดกลุ่มภายในองค์กรให้เข้มแข็งขึ้น จะช่วยทำให้การพัฒนาชุมชนภายในท้องถิ่นดีขึ้น

๒. ท้องถิ่นควรมีอำนาจสำคัญในเรื่องของการพิจารณาพิพากษาคดีภายในเขตพื้นที่ประชากรอาศัยอยู่ ตลอดจนมีอิสระในการจัดสรรงบประมาณเป็นของตนเอง โดยมีอำนาจจัดทำกิจการภายในท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งองค์กรของท้องถิ่นนั้นจะต้องแยกตัวตัวเองออกไปจากส่วนกลาง โดยมีผู้บริหารที่มาจากการเลือกตั้ง

๓. การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องมีความเป็นอิสระในทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับในทางการเมืองและการบริหารภายในท้องถิ่นของตน

๔. การเจริญเติบโตของระบบการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็ง จะช่วยสนับสนุนให้การปกครองของท้องถิ่นดีขึ้น

การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนในท้องถิ่นนั้น จัดได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่งสำหรับการตัดสินใจของท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกันด้วยในเวลาเดียวกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วไป หรือแม้แต่ประเทศไทยมักจะไม่ค่อยเห็นเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องจากอุปสรรคที่การปกครองท้องถิ่นต้องคอยคอบสนองต่อระบบการเมืองการปกครองในระดับชาติ

Central Treaty Organization (CENTO), Symposium on the Role of the Local Government in National Development (Beirut : Catholic Press, 1965), pp. 15-16.

ด้วยเหตุนี้ แนวทางปฏิบัติที่สำคัญสำหรับพิจารณาการวางแนวทางการปกครองท้องถิ่น อาจแบ่งออกได้ดังนี้

๑. ควรจะแยกความรับผิดชอบของหน่วยการปกครองท้องถิ่นออกจากกระทรวงมหาดไทยโดยเด็ดขาด แล้วจัดตั้งขึ้นในรูปของทบวงรับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่นทั้งหมด มีปลัดทบวงเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดควบคุมต่อการปกครองท้องถิ่นทั้งหมด เพราะความสำคัญของหน่วยการปกครองท้องถิ่นจัดได้ว่า เป็นหนึ่งในระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ เหตุนี้จึงไม่ควรจะไปรวมอยู่กับหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ดังเช่น กระทรวงมหาดไทยที่มีงานเดิมมาจากขอบเขตอำนาจที่กว้างขวางอยู่แล้ว การนำหน่วยการปกครองท้องถิ่นไปรวมอยู่อีกเท่ากับเป็นการเพิ่มงานที่เดิมก็มีมากอยู่แล้วให้มากขึ้น ทำให้การบริหารงานหรือให้บริการแก่ท้องถิ่นไม่เพียงพอ โดยเฉพาะด้านการจัดสรรงบประมาณเพื่อการสนับสนุนการบริหารงานท้องถิ่น
๒. นอกจากนี้ ควรจัดตั้งศาลปกครองขึ้นเพื่อให้เป็นองค์กรที่ร่วมกันพิจารณาความขัดแย้งระหว่างส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ดังเช่นที่สมัยรัฐบาลของ ม.ร.ว. เสถียร ปราโมช เคยเสนอจัดตั้ง ซึ่งถ้าสามารถทำได้จะเป็นหนทางที่ช่วยสนับสนุนการพิทักษ์ความยุติธรรม ตลอดจนวางดุลยภาพอำนาจระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้ใกล้เคียงมากขึ้น
๓. จัดตั้งองค์กรหรือสถาบันเพื่อรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในการพิจารณาแก้ไขการปกครองท้องถิ่นของไทยดียิ่งขึ้น โดยวางแผนเป็นขั้นตอนตั้งแต่ค้นหาตัวปัญหาด้วยการวิจัยสนามเพื่อศึกษาถึงสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น เพื่อประกอบในการพิจารณาเลือกรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดรูปการปกครองท้องถิ่น ที่ควรจะเป็นและเหมาะสมกับประเทศ ตลอดจนความต้องการของประชาชน ซึ่งขั้นนี้จะช่วยส่งเสริมการเข้ามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ และการปลุกเร้าความสำนึกทางการเมืองของประชาชนให้เกิดขึ้น จากนั้นทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้และหาทางพิจารณาร่วมกันโดยหน่วยงานในระดับชาติแต่ละหน่วย เช่น หน่วยงานในแต่ละองค์กรของการปกครองท้องถิ่น หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวง

มหาคไทย สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการ
ข้าราชการพลเรือน รวมทั้งพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อ
คัดสรรใจเลือกแนวทางและศึกษาคัดเลือกและผลเสีย ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแนวทาง
ดังกล่าวนั้น

๔. จัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอให้แก่หน่วยการปกครองท้องถิ่นโดยโอนอำนาจ
หน้าที่จากส่วนกลางให้ท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการดำเนินงานมากขึ้น

๕. ส่วนกลางจะต้องมีความเข้าใจว่าประชาชนในชนบทมีความต้องการอย่างไร
ยอมจะช่วยให้การพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นดีขึ้น ซึ่งมีแนวทางที่สามารถจะทำได้ดังนี้
คือ

๕.๑ จัดการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างความสำเร็จทางการเมือง
ในการพัฒนาการปกครองตนเองให้แก่นายกเทศมนตรีของท้องถิ่นตั้งแต่ระดับจังหวัด จนถึงระดับ
หมู่บ้าน ทั้งผู้นำในท้องถิ่นและข้าราชการส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นควบคู่กันไป เพราะการ
ฝึกอบรมจักใด ๆ เป็นการช่วยเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดประโยชน์
ต่อการปกครองท้องถิ่นอย่างมาก เพราะการฝึกอบรมจะมีโอกาสให้เอาวิทยาการและ
เทคนิคใหม่ ๆ จากระดับชาติและดำเนินการในระดับท้องถิ่นต่อไป เพื่อช่วยในการแก้ไข
ปัญหาของท้องถิ่น

ทางบ้านตัวบุคคลเช่นกัน เป็นการสร้างความชำนาญในบ้านตัวบุคคลเพื่อช่วย
ในการจัดการบริหารการปกครองตนเองต่อไปเป็นการเตรียมผู้ที่จะเข้ามาบริหารงาน
ต่อไป เพราะปัญหาของท้องถิ่นนั้นมีความสลับซับซ้อนมาก ต้องสร้างความชำนาญ ทั้งนี้
การฝึกอบรมจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพราะผู้ที่รับการฝึกอบรมจะต้อง
ตระหนักว่าภายหลังจากที่ตนได้รับการฝึกอบรมแล้ว ควรจะต้องฝึกอบรมต่อไปให้แก่ประชาชน
ต่อไป และจะต้องมีการติดตามและประเมินผลภายหลังการฝึกอบรมสิ้นสุดลงด้วย

โครงการการฝึกอบรมต่อไปนี้ ควรจะให้ทางราชการเข้ามามีบทบาท
ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ เพราะประชาชนในท้องถิ่นมีความใกล้ชิด และยอมรับอำนาจ

ของข้าราชการโดยปริยายเสียเป็นส่วนมาก สถาบันข้าราชการประจำในแต่ละท้องถิ่น จะมีส่วนช่วยในเรื่องนี้ไต่อย่างมกและมีประสิทธิภาพพอ ๆ กับทางคานผู้นำท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาพลเมืองในระบบประชาธิปไตย (พพป.) โครงการเผยแพร่ และส่งเสริมประชาธิปไตย (คสป.) น่าจะมีส่วนช่วยต่อการฝึกอบรมที่กล่าวนี้ไต่อย่างมก เป็นคน

๕.๒ ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งปกติจะเป็นกระบวนการ คำนึงงานของประชาชนจัดทำกันเองรวมกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ และข้าราชการประจำใน แต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อส่งเสริมการทำงานแบบเป็นกลุ่ม และการแสดงออกทาง ความคิดเห็น ตลอดจนเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างข้าราชการประจำกับประชาชน อีกทั้งยังทำให้ทราบถึงความต้องการของประชาชนไต่อีกด้วยเป็นนอยางก็

๕.๓ ส่วนกลางควรวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกันทุกระดับตั้งแต่วางโครงการระดับจังหวัดจนถึงระดับท้องถิ่น เช่น แผนพัฒนา ระดับจังหวัด ระดับเทศบาล ระดับสุขาภิบาล ระดับสภาตำบล เป็นต้น เพราะจังหวัด เป็นหน่วยงานที่คองทำหน้าที่ให้บริการอย่างกว้างขวางและตอบสนองคองความต้องการชั้น พื้นฐานของประชาชนในชนบท และให้การสนับสนุนการดำเนินงานของท้องถิ่นไต่ด้วย

๕.๔ เพิ่มประสิทธิภาพให้แกการปฏิรูปที่ดิน ด้วยเหตุที่ชาวชนบทหรือ ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ของประเทศดำรงชีพอยู่กับผืนนา การปฏิรูปที่ดินมีส่วนช่วยให้ ชาวชนบทหรือประชาชนในท้องถิ่นเหล่านี้มีที่ท่ามาหากิน เป็นการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและ ในท้องถิ่นคานการประกอบอาชีพให้ดีขึ้น

๕.๕ ยกกระบายไต่ของประชาชนให้ม้งานท่ามมากขึ้น และส่งเสริมอาชีพ ให้ประชาชนมีอาชีพรองกันไต่ในแต่ละท้องถิ่นมากขึ้น การปรับปรุงในเรื่องนี้ปัจจุบันคือเป็น หน้าที่หรือภาระกิจหลักสำคัญของกรมการปกครองและกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ที่คองปฏิบัติอยู่แล้วอันเป็นงานประจำตามปกติ เพียงแต่ควรจะเน้นหนักไต่มากขึ้น

๒. ปรับปรุงการบริหารและการจัดองค์กรในหน่วยงานทุกระดับด้วยการจัดตั้งโครงการหน่วยการปกครองท้องถิ่นระยะทดลองขนาดเล็ก (autonomous pilot project) ซึ่งควรจัดทำในระดับตำบล พร้อมกับระดับเทศบาล เพื่อพัฒนาการปกครองตนเองให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะระดับเทศบาล พิจารณาว่าสุขาภิบาลใดที่พอจะยกฐานะเป็นเทศบาลได้ก็ให้จัดตั้งเป็นโครงการดังกล่าวทดลองก่อนประมาณ ๓-๕ ปี จนแน่ใจได้จึงค่อยดำเนินการจัดตั้งยกฐานะเป็นเทศบาลต่อไป

๓. แนวโน้มของการกระจายอำนาจเพื่อพัฒนาการปกครองท้องถิ่นของไทย

ในอนาคต

จากแนวทางในการวางนโยบายการกระจายอำนาจที่ผู้เขียนเสนอแนะไว้ข้างต้นนั้น สามารถที่จะเห็นรูปร่างอนาคตของการกระจายอำนาจเพื่อพัฒนาการปกครองท้องถิ่นของไทยมีแนวโน้มที่จะขอเสนอแนะดังต่อไปนี้ คือ

๑. ควรมีการจัดตั้งทรวงว่าการปกครองท้องถิ่นแห่งชาติขึ้นมาใหม่ทรวงหนึ่งให้มีหน้าที่รับผิดชอบการปกครองท้องถิ่นทั้งหมด โดยมีหลักการดังนี้

๑.๑ รับโอนข้าราชการประจำรวมทั้งงานจากกรมการปกครองในส่วนเกี่ยวข้องกับกาปกครองท้องถิ่น เพื่อให้การจัดระเบียบการบริหารและการปกครองท้องถิ่นสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น โดยแยกออกจากกระทรวงมหาดไทยโดยเด็ดขาด เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยได้ควบคุมงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการปกครองไว้มาก เช่น งานตำรวจ ทำให้งานด้านกาปกครองท้องถิ่นขาดอิสระในการปกครองตนเองไป

๑.๒ ทรวงว่าการปกครองท้องถิ่นนี้มีรัฐมนตรีเจ้าทรวงเป็นผู้รับผิดชอบและสั่งการบริหารงาน

๒. ปรับปรุงโครงสร้างการจัดองค์กรของหน่วยการปกครองท้องถิ่นในทุกระดับเสียใหม่ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนรวมมากขึ้น อีกทั้งการควบคุมหน่วยการปกครองท้องถิ่นควรตกอยู่ในอำนาจของผู้บริหารงานท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้ง และรัฐมนตรีว่าการทรวงการปกครองท้องถิ่นแห่งชาติโดยพิจารณาดังต่อไปนี้

๒.๑ ในหน่วยงานชั้นพื้นฐานของท้องถิ่น คือ สภาตำบลให้มีการเลือกตั้งตัวกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยการเลือกตั้งตามวาระโดยตรงและลับ และถอดถอนโดยผู้บริหารงานของท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งในระดับสูง รวมทั้งแพทย์ประจำตำบล พร้อมกับคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากหมู่บ้านละหนึ่งคนตามวาระ โดยให้อยู่ในวาระละ ๔-๕ ปี โดยประมาณ

๒.๒ ปรับปรุงกลไกบางอย่างของหน่วยงานสุขาภิบาล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ในที่นี้จะขกกล่าวแต่เพียงเทศบาล ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องศึกษา) ในรูปของเทศบาลนั้นควรกำหนดออกเป็นหลายรูปแบบ ทั้งในรูปเทศบาลแบบ มีผู้จัดการ (city manager) หรือรูปของคณะกรรมการผู้บริหารงาน โดยมีทั้งฝ่ายบริหารและสภาท้องถิ่นอยู่ในตัวเองตามแบบที่ใช้อยู่ในประเทศอังกฤษ ซึ่งมีความคล่องตัวในการบริหารงานมากยิ่งขึ้น

๓. ข้าราชการประจำในส่วนภูมิภาคทุกหน่วยงานไม่ควรมึบทบาทในการควบคุมดูแล ชี้แจง แนะนำ หรือตักเตือนหนวยการปกครองท้องถิ่น แต่ให้มึบทบาทและหน้าที่ในการประสานงาน ตลอดจนเข้าร่วมพัฒนาท้องถิ่นในฐานะเป็นตัวแทนจากส่วนกลาง เท่านั้น ในการนำเอาเทคนิควิทยาการสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้ให้แกท้องถิ่น รวมทั้งให้การสนับสนุนการดำเนินงานของหนวยการปกครองท้องถิ่น

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ข้าราชการประจำส่วนภูมิภาคไม่ควรเข้ามามึอำนาจในการตัดสินใจต่อการดำเนินงานของท้องถิ่นได้เลย นอกจากกรณีจำเป็นจริง ๆ เมื่อรัฐมนตรีว่าการพวงการปกครองท้องถิ่นแห่งชาติ และหรือผู้บริหารของท้องถิ่นเห็นสมควรให้เข้าร่วมเป็นกรรมการบริหารโดยตำแหน่งในลักษณะชั่วคราว

๔. เมื่อหนวยการปกครองท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากขึ้นแล้ว ข้าราชการส่วนภูมิภาคอาจจะขยายโอนสังกัดหนวยงานของตนจากส่วนภูมิภาคเข้าสู่ส่วนท้องถิ่นได้ โดยส่วนท้องถิ่นเห็นชอบด้วย เป็นการช่วยเสริมสร้างความก้าวหน้าในการบริการให้แกหนวยการปกครองท้องถิ่นมากขึ้น แต่ขึ้นอยู่กับส่วนท้องถิ่นเองต้องขยายอัตราตำแหน่งและเงินเดือนให้สูงขึ้น ตามฐานะรายได้ของคนที่มึอยู่ เพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจและความก้าวหน้าในการทำงาน

จากข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะต้องประกอบกันไปถึง ๓ แนวทาง
คือ จะต้องเป็นดังนี้

- ก. การกำหนดนโยบายในการกระจายอำนาจโดยกลุ่มผลประโยชน์
- ข. แนวทางกำหนดและปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายการกระจายอำนาจและ
- ค. พิจารณาถึงแนวโน้มของการกระจายอำนาจ เพื่อพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
ของไทย

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อเสนอแนะในค่านโยบายการกระจาย
อำนาจเพื่อพัฒนาการปกครองท้องถิ่นของไทย คงมีประโยชน์ไม่มากนักต่อการปรับปรุง
และแก้ไขการปกครองท้องถิ่นของไทย ปัจจุบันที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น และมีส่วนช่วยให้บรรลุถึง
การพัฒนาทางการเมืองไทยตามแบบประชาธิปไตยได้ในที่สุด

แนวทางที่สอง

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและการวิจัย

ถึงแม้ว่าผลการวิจัยของผู้เขียนจะสามารถสรุปลงได้อย่างมีน้ำหนักพอสมควร
แต่ผู้เขียนก็ยังคิดว่า ผลการวิจัยนี้ยังไม่สามารถนำไปเป็นข้อพิสูจน์ยืนยันหรืออ้างอิงได้ว่า
คนไทยมีลักษณะของความสำนึกทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับ
ที่ผลการวิจัยของผู้เขียนได้จริง ๆ เนื่องจากการวิจัยนี้ยังมีข้อบกพร่องอย่างลึกซึ้งตาม
แบบแผนของการวิจัยทางวิชาการอย่างแท้จริง

นอกจากนี้เรื่องของความสำนึกทางการเมือง เป็นเรื่องที่ครอบคลุมถึงความ
รู้สึกนึกคิด ซึ่งมีความสลับซับซ้อนอยู่มากพอสมควร และกระบวนการอบรมกล่อมเกลา
ทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ต้องการการศึกษาอย่างถี่ถ้วนและโดย
ละเอียดทุกแง่มุม ผู้เขียนเองไม่มีเวลาพอที่จะทำการศึกษาถึงรายละเอียดได้

ดังนั้น ผลการวิจัยที่นำมาเสนอทั้งหมดนี้ จึงอาศัยตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่จะเสนอเพียงการวิจัยเพื่อสำรวจเบื้องต้น สามารถที่จะนำไปอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความสำคัญทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการเมืองของประเทศได้ โดยพิจารณาจากการพัฒนาการปกครองท้องถิ่น เป็นหลัก

เหตุผลที่กล่าวนี้จึงกล่าวได้ว่า การวิจัยนี้ผู้เขียนทำการเสนอข้อมูลและการวิจัยเพื่อสำรวจเบื้องต้น สำหรับผู้ที่สนใจจะทำการวิจัยใหละเอียดลึกซึ้งต่อไป ซึ่งผู้เขียนคาดว่าจะ เป็นประโยชน์พอสมควรแก่ผู้ที่สนใจทำการวิจัยต่อไป

เนื่องจากการศึกษารัั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างเฉพาะภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูง อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เท่านั้นจึงน่าจะมีการศึกษาขยายพื้นที่ออกไปจากเขตเทศบาลนี้ในส่วนรูปการปกครองท้องถิ่นรูปอื่น ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด สุขาภิบาล สภาตำบล และกรุงเทพมหานคร ตลอดจนเมืองพัทยา เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของกุ่มผลประโยชน์ในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนความสำคัญทางการเมืองในแง่มุมต่าง ๆ ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยนอกเหนือไปจากเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้แล้วย่อมจะเป็นการดียิ่งขึ้น

จากผลการศึกษาครั้งนี้ก็ยังพบผลเช่นเดียวกับงานวิจัยอื่น ๆ ที่ได้เคยวิจัยกันมาแล้ว คือ มีความแตกต่างในเรื่องของเพศกับความรู้ทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทักษะคติทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้ง ๆ ที่ปัจจุบันนี้สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก และขบวนการของกลุ่มสตรีที่เรียกร้องสิทธิเสมอภาค ซึ่งก่อตั้งขึ้นในรูปแบบของสมาคมและชมรมต่าง ๆ เช่น สภาสตรีแห่งชาติ สมาคมเลขานุการีณี สหพันธ์สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย กลุ่มเรียกร้องสิทธิสตรีแห่งชาติ เป็นต้น แล้วก็ตาม อิทธิพลจากวัฒนธรรมประเพณีไทย ตลอดจนกระบวนการอบรมกล่อมเกล้าทางสังคมและการเมืองที่มีมาช้านานนับแต่โบราณมาแล้วก็ยังคงมีผลกระทบอยู่อย่างมากมาย

ดังนั้น ผู้นำทางการเมืองในสังคมไทยจึงควรที่จะให้ความสนใจอย่างแท้จริงที่จะให้สิทธิเสมอภาคแก่สตรีซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมเป็นส่วนใหญ่ และความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงให้เท่าเทียมกับบุรุษทั้งด้านการเมือง สังคม และ เศรษฐกิจ

สิ่งที่น่าให้ความสนใจมากที่สุดซึ่งผู้เขียนขอเสนอแนะความคิดเห็นไว้ให้เป็นแนวทางเพื่อจะได้มีผู้รู้หรือผู้สนใจทำการวิจัยต่อไปจากผลการศึกษาของผู้เขียนในครั้งนี้ก็คือการพิจารณาถึงเรื่องความสำคัญทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในเรื่องที่ต้องคำนึงถึงทั้งทางด้านระดับ ปริมาณ และความเข้มข้นไปพร้อม ๆ กัน เพราะไม่มีปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดที่จะไม่เกี่ยวข้องกันเลยโดยเฉพาะปัจจัยทางด้านสถานะทางสังคม และ เศรษฐกิจ ซึ่งหากนำมาจัดให้เป็นระบบขึ้นย่อมจะได้ปัจจัยในการช่วยอธิบายเป็น อย่างดี ๓ ปัจจัย ก็คือ แรงจูงใจ โอกาส และทรัพยากร ทั้งสามปัจจัยนี้เกี่ยวข้องเป็น แรงหนุนและชกเชย ถ่วงรั้งซึ่งกันและกัน^๑ ที่น่าให้ความสนใจกันคว้าวิจัยกันต่อไปใน ภายหน้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีก

แรงจูงใจ (motives) ถือได้ว่าเป็นปัจจัยแรกที่จะเข้ามามีอิทธิพลในด้านการ หลอหลอมทัศนคติที่เกี่ยวข้องของทางการเมืองอันจะก่อให้เกิดสิ่งทีเรียกว่าความสำนึกขึ้น ที่จะ เป็นแนวทางนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด ดังเช่นที่มักจะตั้งคำถามกัน อยู่เสมอในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ชักจูงให้บุคคลทำกิจกรรม ทางการเมือง ทำไมบุคคลจึงทำกิจกรรมทางการเมือง แทนที่จะไปทำกิจกรรมอื่นที่ไม่ใช่ การเมือง และทำไมบุคคลจึงอุทิศเวลาและกำลังงานให้กับการเมืองแทนที่จะไปทำกับ กิจกรรมอย่างอื่น

^๑ขอเขียนที่เกี่ยวกับเรื่องแรงจูงใจ โอกาส และทรัพยากรที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ให้นำมาจาก พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "กรอบการมองพฤติกรรมการเมือง" วารสาร สังคมศาสตร์, หน้า ๗๒-๘๘; ซิดเวอร์แมน บาร์เบอร์, วี.โอ.คีย์. ซึ่งอ้างไว้ใน เชิงอรรถแล้วเมื่อถึงแต่ละส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนของท่านเหล่านี้.

จากผลการศึกษา เรื่องของพฤติกรรมทางการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักรัฐศาสตร์ยอมเป็นคำตอบได้อย่างดีก็คือบุคคลที่จะมีพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นนั้นจะต้องเป็นผู้ที่ฝึกฝนในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเขาชอบเป็นทุนอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองหรือไม่ใช่การเมืองก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามหากมองในแง่มิติแห่งเวลา ก็จะพบว่า บุคคลที่มีส่วนร่วมในอดีตมักมีแนวโน้มจะเข้ามีส่วนร่วมในปัจจุบันและอนาคต กล่าวได้อีกนัยคือบุคคลที่ฝึกฝนการเมืองอยู่แล้ว การเมืองจะกลายมาเป็นนิสัยอันหนึ่งของเขาคงจะพบว่าบุคคลที่เคยไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแทบทุกครั้งที่ผ่านมามักจะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในครั้งต่อ ๆ ไป

สิ่งที่น่าพิจารณาคือไปอีกก็คือ บุคคลเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเพราะเขาเห็นว่า เป็นสิ่งที่พึงกระทำหรือไม่ หรือกล่าวได้อย่างง่าย ๆ ว่า เพราะเขามีความสำนึกหรือไม่ จากผลการวิจัยพบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า ความสำนึกนั้นเป็นความจริง โดยเฉพาะความสำนึกในหน้าที่พลเมืองจนสามารถยืนยันได้ว่าความรู้และทักษะทางการเมืองนั้นได้มาจากระดับการศึกษาและประสบการณ์เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด การศึกษาไม่ว่าจะเป็นระบบใดก็ตามย่อมสร้างพลังในการหล่อหลอมทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเป็นแนวทางที่นำไปสู่พันธะที่ทำให้คนเขาไปมีส่วนร่วมดังเช่นที่มักพบกันว่า พลเมืองที่มีการศึกษาค่ากว่าชั้นประถมศึกษาย่อมมีความสำนึกและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยกว่าพวกที่มีการศึกษาคงแต่ประถมศึกษาขึ้นไป

นอกจากนี้อีกเหตุผลหนึ่งที่สามารถนำมาอธิบายได้อีกก็คือ หลักการทางจิตวิทยาของบุคคล กล่าวคือ บุคคลแต่ละคนอาจมีเหตุผลส่วนตัวในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น มีความจงรักภักดีต่อสถาบันที่สืบต่อมาตามประเพณี เป็นต้น สิ่งนี้เองที่จะช่วยตอบคำถามที่มักถามกันอยู่เสมอว่า ทำไมคนจึงหมางเมิน ที่จาก ฝูงชน คลั่งไคล้ แสวงหาอำนาจ หรือมีส่วนร่วมอย่างพิเศษต่อการเมือง

พฤติกรรมดังที่กล่าวมานี้ มักจะมาจากประสบการณ์ที่บุคคลได้และในที่สุดความแตกต่างในโนธรรมสำนึกของบุคคลในทางการเมืองนี้เองก็จะรวมตัวกันเข้าเป็นทัศนคติ

ต่อการเมืองของบุคคลต่อไป เหตุนี้การพิจารณาเรื่องของแรงจูงใจนั้นนอกจากจะพิจารณาแรงจูงใจส่วนบุคคลแล้ว จึงควรที่จะพิจารณาถึงแรงจูงใจในลักษณะส่วนรวมหรือทัศนคติแห่งการมีส่วนร่วม หรือนิสัยทางการเมืองหรือลักษณะรวมของความเชื่อซึ่งบุคคลส่วนมากจะพึงมีที่มักนิยมเรียกกันว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" นั้นเอง

วัฒนธรรมทางการเมืองนี้เองจะมีส่วนช่วยกำหนดแรงจูงใจของบุคคลให้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะเป็นเสมือนแรงหนุนให้แต่ละบุคคลมีพัฒนาภาพหรือสร้างสมรรถนะทางการเมือง (political efficacy) ซึ่งเป็นความรู้ดีกว่าตนเองเข้าใจและมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง รวมทั้งการที่บุคคลรู้สึกว่าสามารถอาศัย การเมืองการปกครองเป็นสิ่งที่ช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ ตลอดจนมีความรู้ดีว่าการเมืองการปกครองเป็นเครื่องมือที่จัดเตรียมไว้ซึ่งพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำหรือความต้องการของตน ดังเช่นที่ อัลมอนต์ และเวอร์บา ค้นพบจากการศึกษาหาชาติของเขาและพบอิทธิพลของการศึกษากันเรื่องนี้เป็นอย่างมาก

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ชาลส์ อี. ซิลเวอร์แมน (Charles E. Silverman) ได้ค้นพบสิ่งที่เขาเรียกว่าความรู้สึกไร้อำนาจ หรือจิตสำนึกที่ไร้อำนาจ (power less) ในทางการเมืองสภาพดังกล่าวนี้จะเป็นเสมือนวิกฤตการณ์ของความสำนึกที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งพบมากในหมู่พวกนิโกรและเป็นเหตุให้นิโกรกลายเป็นชนชั้นต่ำในอเมริกา ดังเช่นที่ซิลเวอร์แมนให้เหตุผลในเรื่องนี้ไว้ว่า บุคคลที่มีจิตสำนึกเช่นนี้จะรู้สึกว่าตัวเองไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อสิ่งที่รัฐบาลทำ เพราะมักจะมีจิตสำนึกว่าความเป็นไปของสังคมและการเมืองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มคนที่มีอิทธิพลและอำนาจครอบงำอยู่

Charles E. Silverman, Crisis in Black and White (New York : Random House, 1964), p. 198.

จากผลการศึกษานี้จึงเห็นข้อสังเกตอย่างหนึ่งได้ว่า ระบบการเมืองนั้นก็จะมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยกับความสำนึกของบุคคลและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีความหมายขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อระบบการเมืองนั้นเปิดกว้างพอและมีการตอบสนองอย่างพอเพียงที่จะทำให้การเมืองเคลื่อนตัวไปตามความต้องการของบุคคลส่วนรวมได้จนสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเกิดความสำนึกที่จะเข้ามีส่วนร่วมขึ้นมา ฐานะที่เมื่อเข้ามีส่วนร่วมแล้วทำให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นได้

ในเรื่องของโอกาสที่จะก่อให้เกิดความสำนึกและการเข้ามีส่วนร่วมก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพราะบุคคลอาจมีอุปสรรคแตกต่างกันนานาประการ เป็นต้นว่าทางบทบัญญัติทางกฎหมาย มีธุรกิจติดพัน ฯลฯ เป็นต้น โดยเฉพาะในเรื่องการออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

โดยหลักการทั่วไปแล้วในการวิเคราะห์ต้องพิจารณาเป็นลำดับไป อาทิ บุคคลมีจุดยืนของตนในการเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไร อุปสรรคภายนอกอะไรบางอย่างที่ทำให้บุคคลเป็นคนเมินเฉยทางการเมือง (apathy) หรือมีความหมองเมินเห็นทาง (alienation) มีความเกียจคร้าน ขยาคที่จะเกี่ยวข้องกับการเมือง ตลอดจนเหตุผลทางด้านสภาวะอารมณ์อื่น ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งรวมกันเพราะล้วนแต่มีผลในแง่ของทัศนคติทางการเมืองของบุคคล

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาปัจจัยที่เป็นโอกาสหรือมีส่วนที่จะสร้างโอกาสได้นั้นจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยรอง ๆ ลงไปอีกที่คิดว่าหรือคาดว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องโดยให้หน้าหนักแตกต่างกันหลายระดับ ย่อมจะสะดวกแก่การวิเคราะห์อย่างมากโดยเฉพาะปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญกับเรื่องของโอกาส คือ "ทรัพย์สิน" ที่จะไต่ถ่วงถึงรายละเอียดกันต่อไป

ปัจจัยด้านทรัพย์สินนี้ นักรัฐศาสตร์ใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการตรวจสอบความมีอิทธิพลร่วมกันของปัจจัยต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของตนซึ่งในภาษาทางการวิจัยเรียกว่า "การควบคุมตัวแปร" โดยการแบ่งปัจจัยนั้น ๆ ให้อยู่เล็กลงไปอีกแล้วแยกพิจารณาตามตัวแปรที่เข้าใจว่าจะเป็นสาเหตุส่งเสริมกัน ซึ่งโดยทั่วไปนิยมพิจารณาในเรื่อง

ของความรู้อักขระ และเงิน เป็นต้น ที่ถือว่ามีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อกันอย่างมาก เพราะเป็นเสมือนทรัพยากรของบุคคลที่จะสร้างแรงจูงใจ และโอกาสในคำบอกความสำคัญและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองต่อไป ดังรายละเอียดและตัวอย่างที่จะได้อีกดังต่อไปนี้

สมมติฐานว่า นายชาวเป็นกรรมกร มีการศึกษาเพียงจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เมื่อเลิกงานแล้วเขาอาจจะมีเวลาที่พอจะพักผ่อนอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะใช้เป็นเวลาทำกิจกรรมการเมืองได้และสมมติว่า เขาเองก็มีความสนใจและใคร่อยากที่จะแสดงความคิดเห็นเรื่อง "การสร้างงานในชนบท" ท่อนักการเมืองหรือฝ่ายรัฐบาลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ประการแรกเขาต้องรูก่อนว่าการเมืองหรือเจ้าหน้าที่รัฐบาลคนใดที่เกี่ยวข้อง และรับผิดชอบเรื่องการสร้างงานในชนบทนี้ แต่ด้วยการมีความรู้จากการได้รับการศึกษามาน้อย เขาอาจเข้าใจผิดพลาดเอกเปรม เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องเพียงคนเดียวในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีก็อาจเป็นได้ แล้วเขาก็ไม่รู่ว่าจะเข้าถึงใครด้วยวิธีใดทั้งทางโดยตรงและโดยอ้อมเพราะเขาไม่มีความรู้กว้างขวางพอ ว่าอะไรคือรัฐบาล และกลไกของรัฐบาลมีอะไรบ้างและอยู่ที่ไหนบ้าง

จากตัวอย่างที่กล่าวถึงนี้ นายแดงอาจเป็นคนที่เขาคว่ำจัจพื้นฐานที่จำเป็นในการสร้างความสำคัญและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองให้แก่เขา นั่นคือ ขาดความรู้ เพราะคนที่ความรู้น้อยหรือขาดความรู้มักไม่มีความกังวลว่าการตัดสินใจใดสำคัญหรือไม่สำคัญสำหรับเขาจะมีผลกระทบต่ตัวเขาหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดทั้งสิ้น เช่น ทางค่านกฎหมาย การคัดค้านอาหาร การออกเสียงเลือกตั้ง ฯลฯ เป็นต้น เพราะเขามีโอกาสที่จะรู้ถึงความจำเป็นไปที่แท้จริงทั้งหมดได้ยากจากการที่เขาไม่มีความรู้นั้นเอง แม้เขาจะฟังวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์ใดก็ตาม เพราะความรู้ทางการเมืองนั้นส่วนมากจะได้อมาจากการสังสรรค์ระหว่างบุคคล

ปัจจัยพื้นฐานทางด้านการพยากรณ์ที่สำคัญก็คือทักษะ กรรมกรหรือชาวนา ซึ่งมีการศึกษาน้อยเช่นจบเพียง ป.๔ ย่อมจะรับรู้และเข้าใจระบบการเมืองและประเด็นการเมืองได้ยากมาก อีกทั้งงานที่เขาทำก็ไม่ช่วยส่งเสริมให้เขาเกิดประสบการณ์และทักษะทางการเมืองเพิ่มขึ้นได้แต่อย่างใดเลย เพราะฉนั้นเขานำใช้แรงงานมากที่สุด ความสนใจของพวกเขาส่วนใหญ่ก็มักเน้นไปทางด้านความบันเทิงเสียมาก เช่น ฟังหรือดูรายการลำตัด ลิเก หมอลำ และเพลงลูกทุ่ง สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ออกทักษะให้แก่พวกเขาในทางการเมืองเลย

ปัจจัยทางด้านทรัพยากรที่สำคัญเป็นลำดับสุดท้ายก็คือเงิน จากการวิจัยพบว่า รายได้มีความสัมพันธ์อย่างมากกับความสนใจและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง รูปแบบชนิดหนึ่งที่มีกพบเห็นได้ทั่วไปก็คือ การให้เงินสนับสนุนพรรคการเมือง กรณีนี้ย่อมเป็นการแน่นอนว่า คนรวยย่อมมีโอกาสแสดงกิจกรรมชนิดนี้ได้มากกว่าคนจนเพราะไม่ต้องกังวลในหลาย ๆ เรื่อง เช่น จ่ายตลาด ปูรองอาหาร เศรษฐกิจ ชีวิตประจำวัน ทำให้มีเวลาพอที่จะคิดถึงเรื่องการเมืองมากขึ้น ผิดกับคนจนต้องคั่งรันท่ำมาหากินตัวเป็นเกลียว

เหนือพวกชาวนาและกรรมกรขึ้นไป ใต้แก๊ กดูมอาชีพและระดับมีการศึกษาสูง พวกนี้จะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากเป็นเรื่องไม่น่าแปลกใจอะไรเลย เพราะประสบการณ์ด้านการศึกษาจะเป็นตัวกำหนดซึ่งได้รับแรงหนุนจากประสบการณ์จากงานที่ทำอีกด้วย เช่น บางทีงานในหน้าที่ก็บังคับให้ไป อาทิ งานเกี่ยวกับนโยบายต่อเวียดนาม อพยพ เป็นต้น จึงทำให้เขามีทักษะทั้งด้านส่วนตัว สังคม กาลังความคิด และสติปัญญา อันจะอำนวยประโยชน์ต่อกิจกรรมทางการเมืองนานปีการที่เขาอยากทำ

จากที่กล่าวมานี้ จึงเห็นได้ว่าหากพิจารณาในวงกว้างแล้ว โอกาสกับทรัพยากรต่างมีอิทธิพลสำคัญ ๆ อย่างมากต่อความสนใจทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะปัจจัยทั้งสองเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับกรรมการเมืองโดยทั่วไป

จากสามปัจจัยที่นำมาอธิบาย ความสำคัญกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ แรงจูงใจ โอกาส และทรัพยากรนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งมีอิทธิพลต่อกันอย่างมาก กล่าวคือ ในระบบที่มีโอกาสเปิดให้กว้างทางเพียงแต่แรงจูงใจและทรัพยากรก็เป็นการเพียงพอแล้วต่อการสร้างความสำคัญและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ในทำนองเดียวกัน บุคคลที่มีทรัพยากรทางการเมืองมาก ย่อมจะไม่หยุดยั้งความสำคัญและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของตนแม้จะมีโอกาสทางการเมืองไม่มาก เพราะในระยะยาวโอกาสดังกล่าวย่อมจะมี ส่วนผู้ที่แรงจูงใจทางการเมืองสูง ย่อมจะสามารถหาช่องทางสร้างสำนึกทางการเมืองได้ไม่ยาก แม่ว่าจะไรทรัพยากรทางการเมืองก็ตาม

อย่างไรก็ดีปัจจัยทั้งสามก็ยังมีความเกี่ยวข้องของคอกันอยู่ เพียงแต่ระดับ ปริมาณ และความเข้มข้นของประเด็นการเมืองที่เกี่ยวข้องนั้น เป็นเงื่อนไขที่การพิจารณาในแต่ละครั้งต้องคำนึงถึงสิ่งดังกล่าวนี้ให้มาก

สิ่งที่กล่าวไว้ในข้อเสนอแนะแนวทางแรกว่า การพิจารณาการพัฒนาทางการเมือง ต้องพิจารณาโดยคำนึงถึงหลักสองประการ คือ ความเป็นประชาธิปไตยกับความมีประสิทธิภาพ ความเป็นประชาธิปไตยนั้น อาจพิจารณาจากกระบวนการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองกับหลักประกันของอำนาจอธิปไตยปวงชนที่สามารถควบคุม ตรวจสอบ การบริหารงานของ ผู้บริหารหรือผู้ปกครองได้ และทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภาระหนักของประชาชนเองที่จะเห็น ความสำคัญของหลักประกันดังกล่าวในอำนาจอธิปไตยปวงชนที่ตนมีส่วนเป็นเจ้าของ หรือที่เรียกโดยง่ายว่า มีความสำคัญทางการเมืองนั่นเอง

ดังนั้น เมื่อเป็นที่ทราบว่าปัจจัยที่มีส่วนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความสำคัญทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองให้เกิดขึ้นได้ก็คือ แรงจูงใจ โอกาส และ ทรัพยากร ที่บุคคลมีอยู่เป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย ด้วยเหตุนี้ หากจะกล่าว โดยสรุปว่าการพัฒนาทางการเมือง นอกจากจะคำนึงถึงหลักสองประการ คือ ความเป็นประชาธิปไตย กับความมีประสิทธิภาพแล้ว ก็ยังจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านแรงจูงใจ โอกาส

และทรัพยากร ของบุคคลประกอบเข้าไปด้วย เพราะสามปัจจัยนี้จะเป็นสิ่งที่สร้างทั้ง
ความสำนึกทางการเมือง ก็กับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งใน
ความเป็นประชาธิปไตยได้ ขณะเดียวกันก็แสดงประสิทธิภาพทางด้านนอกคุณภาพของ
ประชาชนในระบบการเมืองได้เป็นอย่างดี เพราะหากระบบการเมืองใดประกอบไปด้วย
ประชาชน ซึ่งมีความเข้าใจถึงอิทธิพลของปัจจัยทั้งสาม ที่มีต่อการเกิดความสำนึกทาง
การเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ย่อมจะทำให้การเสริมสร้างความสำนึก
ทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบนั้นเป็นไปได้โดยไม่ยากนัก
ความเป็นประชาธิปไตยตลอดจนการพัฒนาทางการเมืองของประเทศก็จะมีขึ้นในที่สุด.